

JULKISTEN HANKINTOJEN YMPÄRISTÖNÄKÖKOHDAT

Case Puolustusvoimien vaatteistohankinnat

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden laitos
Taloushallinto
Opinnäytetyö
Kevät 2008
Ulla Liimatainen
Susanna Uusi-Uitto

Lahden ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma

LIIMATAINEN, ULLA & UUSI-UITTO, SUSANNA
Julkisten hankintojen ympäristönäkökohdat
Case Puolustusvoimien vaatteistohankinnat

Taloushallinto 73 sivua 2 liitettä

Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoite on selvittää julkisen hankinnan hankintaprosessin kulkua ja ympäristönäkökohtien huomioon ottamista prosessin eri vaiheissa. Tutkimuskohteenä on puolustusvoimien vaatteistohankinnat ja niissä esitetyt ympäristövaatimukset.

Teoriaosuudessa käsitellään julkisten hankintojen lainsäädäntöä, hankintaprosessia sekä sitä miten ympäristönäkökohdat voidaan huomioida prosessin eri vaiheissa. Teoriaosuudessa käsitellään myös yleisimpiä ympäristömerkkejä ja ympäristöjärjestelmiä sekä niiden vaatimuksia.

Teoriaosuus pohjautuu hankintalainsäädäntöön, tutkimuksiin ja artikkeleihin, joissa on selvitetty julkisten hankintojen ympäristövaikutuksia ja niiden huomioidamista hankinnoissa.

Empiirisessä osuudessa käsitellään puolustusvoimien ympäristöpolitiikkaa, hankintatoimea ja ympäristönäkökohtien huomioon ottamista hankinnoissa. Erityisenä tutkimuskohteenä ovat puolustusvoimien vaatteistohankinnat ja niiden ympäristökriteerit. Tutkimus suoritettiin haastattelun ja puolustusvoimien hankintaohjeen sekä henkilökohtaisen kokemuksen perusteella.

Opinnäytetyön tuloksena syntyi selkeä kuvaus julkisesta hankintaprosessista ja ympäristövaatimusten esittämisestä prosessin eri vaiheissa. Opinnäytetyössä tuli esille, että puolustusvoimat asettaa vaatteistohankinnoissaan vaativia ympäristökriteereitä. Opinnäytetyössä selvisi, että asetettaessa ympäristövaatimuksia hankinnoille tulee niiden asettajalla olla riittävä asiantuntemus vaatimusten sisällöstä ja niiden vaikutuksista tavarantoimittajilta saataviin tarjouksiin sekä miten ne tulee huomioida tarjouksissa.

Avainsanat: julkinen hankinta, ympäristövaatimukset, ympäristömerkit, puolustusvoimat

Lahti University of Applied Sciences
Faculty of Business Studies

LIIMATAINEN, ULLA & UUSI-UITTO, SUSANNA
The environmental aspects of the public procurement
Case Finnish Defence forces clothing purchases

Bachelor's Thesis, Financial Management 73 pages 2 appendices

Spring 2008

ABSTRACT

The aim of this final thesis is to clear up the process of the public procurement and how environmental aspects are taken into account in the process. The object of this final thesis is clothing purchases of the Finnish Defence Forces and how the environmental requirements are presented.

The theory section deals with the legislation of the public procurement, the process of the procurement and how environmental aspects can be taken into account in different parts of the public procurement. The theory section also clears up the most common eco-labels, environmental management systems and the requirements of the eco-labels.

The theory section is based on the legislation of the public procurement and researches and articles that illustrate the environmental effects of public procurement and how the environmental issues should be considered when making procurements.

The empiric section deals with the environmental policy of the Finnish Defence Forces, procurement management and how the environmental aspects are taken into account in the purchases. The special aim of this final thesis is the Finnish Defence Forces clothing purchases and environmental criteria in these purchases. This final thesis is based on an interview, the Finnish Defence Forces instructions of the procurement and personal experience.

The results of this final thesis are a clear description of the process of public procurement and a description how the environmental requirements can be presented in different stages of the process. In the final thesis it came up that the Finnish Defence Forces use demanding requirements in their clothing purchases. This final thesis points out that when you place environmental requirements you should know the meaning of the requirements and how those affect on the offers received.

Keywords: public procurement, environmental requirements, eco-labels, Defence Forces

Sisällys:

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen tavoite, tutkimusongelmat ja rajausta	2
1.2 Tutkimusmenetelmät.....	3
1.3 Tutkimuksen rakenne	3
1.4 Käsitteitä.....	4
2 LAINSÄÄDÄNTÖ JA KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET	7
2.1 Laki julkisista hankinnoista	9
2.2 Valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista	10
2.3 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi.....	10
2.4 WTO:n julkisten hankintojen sopimus.....	10
3 HANKINTAPROSESSI	11
3.1 Hankinnan suunnittelu ja valmistelu.....	12
3.2 Kynnysarvot ja hankinnan arvon laskeminen.....	13
3.3 Hankintamenettelyn valinta.....	16
3.4 Hankinnasta ilmoittaminen.....	25
3.5 Ehdokkaiden ja tarjoajien kelpoisuusvaatimukset	26
3.6 Tarjouspyyntö	27
3.7 Tarjousten käsittely, vertailu ja hankintapäätöksen tekeminen	29
3.8 Tiedoksianto ja muutoksenhakuohjaus sekä hankintasopimus	32
3.9 Hankintamenettelyn julkisuus	32
4 YMPÄRISTÖNÄKÖKOHDAT	33
4.1 Hankintojen suunnittelussa ja kohteen määrittelyssä.....	36
4.1.1 Ympäristömerkit	36
4.1.2 Ympäristöjärjestelmät.....	38
4.1.3 Eettiset näkökohdat	40
4.2 Tarjoajien ja ehdokkaiden valinnassa	41
4.3 Tarjouksen valinnassa	42
4.4 Hankintasopimuksessa	42

5 CASE PUOLUSTUSVOIMIEN VAATTEISTOHANKINNAT.....	43
5.1 Puolustusvoimat.....	43
5.1.1 Ympäristöpolitiikka.....	45
5.1.2 Hankintatoimi.....	47
5.1.3 Hankintojen ympäristönäkökohdat	53
5.1.4 Hankintojen eettisyys	55
5.2 Vaatteistohankinnat.....	55
5.2.1 Ympäristövaatimukset.....	56
5.2.2 Eettisten vaatimukset.....	57
5.3 Tekstiilien ympäristövaikutukset.....	58
5.4 Pohdintoja.....	62
6 YHTEENVETO.....	67
LÄHTEET.....	69
LIITTEET	73

1 JOHDANTO

Arvioiden mukaan julkisten hankintojen osuus eri EU-maiden bruttokansantuotteesta on noin 11–20 prosenttia ja Suomessakin vuosittain yli 20 miljardia euroa, eli noin 15 prosenttia bruttokansantuotteestamme. Lainsäädännön keskeisenä tavoitteena onkin tehostaa julkisten varojen käyttöä lisäämällä kilpailua Euroopan unionin sisämarkkinoilla. (HE 50/2006.)

Uusi hankintalaki (348/2007) astui voimaan 1.6.2007. Keskeisimmät muutokset aikaisempaan lainsäädäntöön verrattuna koskevat yhteishankintayksikön asemaa, uusia kilpailuttamismenettelyjä (puitejärjestely, kilpailullinen neuvottelumenettely ja sähköiset menettelyt) ja tarjousten vertailuperusteiden painotusten pakollista ilmoittamista. Muita merkittäviä muutoksia olivat kansallisen kynnsarvon asettaminen, ilmoitusvelvoitteen laajentaminen koskemaan kaikkia kansallisia hankintoja, sidosyksiköiltä tehtävistä ns. In house -hankinnoista säätäminen ja säädös tarjouspyynnön keskeisestä sisällöstä. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 18.)

Yksityistä kuluttajaa kehotetaan ympäristötekoihin päivittäin: jätteiden lajitteluun, kierrätykseen ja ekologisiin hankintoihin. Tutkimuksessa kysytään, onko julkisissa hankinnoissa huomioitu nämä näkökohdat. Ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen julkisissa hankinnoissa edistäisi merkittävästi kestäväää kehitystä. Ekologisten julkisten hankintojen avulla voitaisiin samanaikaisesti säästää rahaa ja suojella ympäristöä, kun huomioidaan hankinnan elinkaarikustannukset. Ekologisissa julkisissa hankinnoissa olisi kyse myös esimerkkinä toimimisesta ja markkinoihin vaikuttamisesta.

1.1 Tutkimuksen tavoite, tutkimusongelmat ja rajaus

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää hankintaprosessin kulkua ja ympäristönäkökohtien huomioon ottamista sen eri vaiheissa. Tutkimuksessa tarkastellaan sekä hankintayksiköiden että julkisiin hankintoihin osallistuvien yritysten toimia hankintalainsäädännön puitteissa. Lisäksi käsitellään ympäristönäkökohtien mahdollista liittämistä hankintaprosessin eri vaiheisiin.

Tavoitteena on tutkia mitä lainsäädäntö, tutkimukset ja erilaiset artikkelit kertovat julkisista hankinnoista yleisesti, ja mitä tarvitaan perustaksi onnistuneelle hankinnalle ja ympäristönäkökohtien huomioon ottamiselle. Teoreettisena viitekehyksenä toimii onnistunut hankinta puolustusvoimien vaateistohankinnan hankintayksikössä. Teoreettisen viitekehyksen avulla selvitetään, mitä asioita tulee ottaa huomioon ja mitkä asiat ovat poissulkevia hankintasopimuksen syntymiseksi.

Case -osuuden tavoitteena on tutkia puolustusvoimien vaateistohankintoja, ja kuinka niissä otetaan huomioon ympäristönäkökohdat ja eettisyys. Tutkimuksen tavoitteena on myös selvittää tekstiilien ympäristökriteereitä, koska kaupallisilla hankkijoilla on usein hyvin vähän tietoa tekstiilien valmistuksessa ja tuotannossa syntyvistä ympäristöhaitoista. Tutkielmassa käsitellään lyhyesti puolustusvoimien hankintaprosessia ja sen erityispiirteitä. Tutkimuskohteen valintaan vaikuttavia tekijöitä olivat kiinnostus julkisiin hankintoihin ja tekijöiden työkokemus sekä koulutustausta.

Tämän opinnäytetyön pääongelma on:

Voidaanko ympäristönäkökulmat ottaa huomioon julkisissa hankinnoissa?

Alaongelmia ovat:

- Mikä on julkinen hankinta?
- Millaisia ympäristönäkökohtia julkisissa hankinnoissa voidaan huomioida?
- Miten puolustusvoimien vaateistohankinnoissa otetaan huomioon ympäristönäkökohdat?

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä on käytetty hankintalakia, alan kirjallisuutta ja artikkeleita. Tutkimustyössä on haastateltu Länsi-Suomen huoltorykmentin hankintapäällikkö Jouni Ranzia, joka vastaa mm. vaatteistohankintojen hankintamenettelyjen lainmukaisuudesta. Haastattelu koski Puolustusvoimien vaatteistohankintojen ympäristövaatimuksia sekä niiden huomioimista hankintaprosessin eri vaiheissa. Tutkimustyössä on käytetty paljon myös henkilökohtaista kokemusta, jota tutkimuksen tekijöillä on tekstiili- ja vaatetusteollisuudesta sekä puolustusvoimien vaatteistohankinnoista.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Opinnäytetyössä käsitellään julkisia hankintoja, ja miksi niissä tulisi huomioida ympäristönäkökohdat ja eettisyys. Julkisia hankintoja tekevät valtiot, kunnat ja seurakunnat. Opinnäytetyössä keskitytään valtion hankintoihin, ja miten ympäristönäkökohdat ja muut erityisvaatimukset voidaan esittää julkisia hankintoja tehdessä ja missä hankintaprosessin vaiheessa.

Tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle ruohonjuuritasolta, koska tutkimuksen tekijöillä ei ole pitkäaikaista tuntemusta tai kokemusta julkisista hankinnoista.

Tutkimustyö on jaettu kolmeen osioon, joista ensimmäisessä osiossa perehdytään julkisiin hankintoihin, toisessa osiossa julkisten hankintojen ympäristönäkökohtiin ja kolmannessa osiossa on käsitelty puolustusvoimien vaatteistohankintoja.

Ensimmäisessä osiossa perehdytään julkisia hankintoja säätelevään lainsäädäntöön ja hankintaprosessiin. Julkiset hankinnat perustuvat lakiin, asetukseen ja sopimukseen. Hankintaprosessissa käsitellään koko prosessi alkaen suunnitteluvaiheesta päättyen hankintojen tiedoksiintoon ja julkisuuteen.

Toinen osio käsittelee julkisten hankintojen ympäristönäkökohtia, ja niiden huomioimista hankintaprosessin suunnittelussa, hankintakohteen määrittelyssä, tarjoajien ja ehdokkaiden valinnassa, tarjouksen valinnassa sekä hankintasopimuksessa. Toisessa osiossa on selvitetty myös yleisimpiä ympäristömerkkejä ja ympäristöjärjestelmiä.

Kolmas osio sisältää case -osuuden, puolustusvoimien vaateistohankinnat. Siinä käsitellään lyhyesti puolustusvoimia, puolustusvoimien ympäristöpolitiikkaa ja hankintoja. Case -osuudessa paneudutaan syvällisemmin puolustusvoimien vaateistohankintoihin ja niiden ympäristövaatimuksiin sekä tekstiilien ympäristövaikutuksiin.

Lopuksi esitetään yhteenveto, johtopäätökset ja analyysit sekä ehdotukset tuleviin hankintoihin.

1.4 Käsitteitä

Hankintalain 1 luvun 5 § sisältää joukon erilaisia määritelmiä, joista olemme poimineet opinnäytetyömme kannalta keskeisimpiä. Käsitteiden esittelyn tarkoituksena on tukea ja helpottaa lukijaa ymmärtämään lain ja sen pohjalta annettujen säännösten sisältöä sekä opinnäytetyömme lauseiden merkitystä.

Avauspöytäkirja laaditaan tarjousten avaustilaisuudessa. Siihen kirjataan tarjouskilpailua koskevat yleiset tiedot sekä pyydetyt/saapuneet, myöhästyneet ja hylätyt tarjoukset.

Avoimuus tarkoittaa hankinnoissa, että hankinnan aloittamisesta ja tehdystä hankintapäätöksestä tiedotetaan riittävän laajasti.

Ehdokas on toimittaja, joka on pyytänyt saada osallistua tarjouskilpailuun rajoitettussa-, neuvottelu- ja kilpailullisessa neuvottelumenettelyssä.

EU-kynnysarvo on KTM:n kahden vuoden välein vahvistama arvo, jonka ylittävät hankinnat on kilpailutettava EU-menettelyn mukaisesti.

Hakemusosoitus eli muutoksenhakuohje liitetään hankintapäätökseen, joka lähetetään tiedoksi tarjouskilpailuun osallistuneille, ehdokkaan oikeudesta saattaa hankinta markkinaoikeuden käsiteltäväksi.

Hankintailmoitus on asiakirja, jolla hankintayksikön on ilmoitettava hankinnan käynnistymisestä, kaikissa muissa hankintamenettelyissä paitsi ei suora hankinnassa.

Hankintamenettely on säädösten määrittelemät menettelyvaihtoehdot (avoin-, rajoitettu-, neuvottelu- ja kilpailullinen neuvottelumenettely) tarjouskilpailun toteuttamiseksi.

Hankintasopimus on kirjallinen sopimus toimittajan ja hankintayksikön välillä tavaran hankinnasta ja palvelun suorittamisesta vastiketta vastaan.

Hankintayksikkö on tulosityksikkö, jossa hankinta toteutetaan. Hankintayksiköitä ovat valtio, kunnat, seurakunnat, valtion liikelaitokset, julkisoikeudelliset laitokset ja mikä tahansa hankinnan tekijä silloin, kun sen on saanut hankinnan tekemistä varten tukea yli puolet hankinnan arvosta edellä mainituilta yksiköiltä.

Hylkäysperuste, poissulkuperuste on hankintaa koskevissa säädöksissä määritelty peruste, joka velvoittaa hankintayksikön jättämään toimittajan tarjousmenettelyn ulkopuolelle esim. tarjous ei vastaa tarjouspyyntöä tai saapuu tarjousajan jälkeen.

Julkinen hankinta tarkoittaa kaikkia julkisyhteisön tekemiä hankintoja oman organisaationsa ulkopuolelta. Hankinta voi koskea esimerkiksi tavaroiden ja palvelujen ostamista, vuokraamista sekä urakalla teettämistä. Julkiset hankinnat ovat vastikkeellisia kirjallisia sopimuksia, jotka on tehty toimittajan ja hankintalaissa mainitun hankintayksikön välillä ja joiden tarkoitus on irtaimen tai kiinteän

omaisuuden, työsuoritusten, rakennusurakan taikka palveluiden hankinta julkisista varoista osittain tai kokonaan suoritettavaa maksua vastaan.

Kansallinen kynnysarvo lasketaan hankinnan ennakoidusta arvosta ilman arvonlisäveroa ja siten rajaa hankintasäännösten soveltamisaluetta ja tarjousmenettelyä.

Kokonaistaloudellinen edullisuus on valintaperuste, joka huomioi hinnan lisäksi esim. elinkaarikustannukset, huoltopalvelut ja teknisen tuen. Vertailussa käytettävät perusteet on määriteltävä hankintakohtaisesti joko hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä riittävän yksityiskohtaisesti.

Markkinaoikeus (ent. Kilpailuneuvosto) on erityistuomioistuin, joka käsittelee tarjouskilpailun virheellisen menettelyn takia tulleita hakemuksia alalla toimivilta yrittäjiltä. Se voi esim. poistaa kokonaan tai osittain tehdyn päätöksen tai määrätä maksamaan hyvitysmaksua sellaiselle asianosaiselle, jolla olisi ollut todellinen mahdollisuus voittaa tarjouskilpailu virheettömässä menettelyssä. Ratkaisuun voi hakea muutosta korkeimmasta hallinto-oikeudesta.

Suhteellisuus hankinnoissa tarkoittaa, että hankintaa koskevien vaatimusten tai tarjoajalta edellytettävien toimien ja selvitysten tulee olla hankinnan kokoon ja luonteeseen nähden oikeassa suhteessa.

Syrjimättömyys antaa kaikille tarjouskilpailuun osallistuville yhtäläiset mahdollisuudet sijaintipaikasta, kansallisuudesta ja muista hankintaan liittymättömistä seikoista riippumatta. Hankintapäätöstä tehtäessä kaikkien tarjousten vertailussa noudatetaan samoja periaatteita ja ennalta ilmoitettuja vertailuperusteita.

Tasapuolisuus on toimittajien ja tarjousten yhtäläistä, objektiivista kohtelua.

Toimittaja on luonnollinen henkilö, oikeushenkilö tai julkista tahoa taikka edellä tarkoitettujen tahojen ryhmittymä, joka tarjoaa markkinoilla tavaroita tai palveluja taikka rakennustyötä tai rakennusurakoita. (Hankintalaki 348/2007, 5§.)

2 LAINSÄÄDÄNTÖ JA KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Julkisissa hankinnoissa noudatettavat periaatteet ovat hankintalain 30.3.2007/348 2 §:ssä: "Hankintayksikön on käytettävä hyväksi olemassa olevat kilpailuolosuhteet, kohdeltava hankintamenettelyn osallistujia tasapuolisesti ja syrjimättä sekä toimittava avoimesti ja suhteellisuuden vaatimukset huomioon ottaen". EU:n perussopimusten oikeusperiaatteet turvaavat tavaroiden vapaan liikkuvuuden, palvelun tarjoamisen vapauden, sijoittumisvapauden ja syrjimättömyyden. Oikeusperiaatteiden merkitys korostuu kansallisten kynnsarvojen alle jäävissä hankinnoissa, jolloin hankinnat ovat hankintayksiköiden oman ohjeistuksen varassa ja ilman mahdollisuutta muutoksenhakuun markkinaoikeudessa.

EY-tuomioistuin soveltaa hankintalainsäädännön oikeusperiaatteita ratkaistessaan soveltamis- ja tulkintakysymyksiä hankintatoimen menettelyvirheen osalta (Hyvönen ym. 2007, 20-21).

Kilpailun aikaansaamisen lisäksi keskeisenä tavoitteena on hankintaa koskevaan tarjousmenettelyyn osallistuvien myyjien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu. Lain ja asetusten nojalla täsmennetään ne menettelytavat ja toimintamuodot, joita hankintoja suoritettaessa on noudatettava. Noudattamisen merkitys korostuu, kun kyseessä ovat isot, kansainvälisesti asetetut kynnsarvot ylittävät hankinnat. (Aalto-Setälä ym. 2001)

Julkiset hankinnat tulee tehdä hankintalainsäädännössä säädettyjä menettelytapoja noudattaen. Sääntelyn tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä. Säännösten pääperiaatteita ovat hankintojen avoin ja tehokas kilpailuttaminen sekä tarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu. (HILMA 2008)

Avoimuusperiaate perustuu yhteisön perustamissopimusta koskevaan oikeuskäytäntöön, hallintolakiin ja lakiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Avoimuuden periaate edellyttää hankintamenettelyä koskevien tietojen julkisuutta esim. hankinnoista ilmoittamista julkisesti, tiedottamista tarjouskilpailun ratkaisemisesta ja hankintaa koskevien asiakirjojen julkisuutta. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 24,80,200.)

Tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu edellyttää tarjoajien yhdenvertaista kohtelua tarjousmenettelyn kaikissa vaiheissa. Lainsäädäntö kieltää esim. oman kunnan alueelta olevien yritysten suosimisen muualta, myös eri maista, tuleviin tarjoajiin nähden. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 22, 118.)

Suhteellisuusperiaatteen mukaan hankintamenettelylle asetettavat vaatimukset tulee olla oikeassa suhteessa tavoiteltavan päämäärän kanssa. Esim. tarjoajien kelpoisuusehtojen asettamisessa tulisi ottaa huomioon hankinnan luonne ja arvo. Samoin tarjouspyynnön sisältö tai tarjousmenettelyn ehtoihin liittyvät vaatimukset tulisi suhteuttaa hankinnan laatuun. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 24, 273.)

EU:n hankintasääntelyn tavoitteena on myös parantaa eurooppalaisten yritysten kilpailukykyä. Hankintasääntelyllä pyritään turvaamaan tavaroiden, palveluiden, pääomien sekä työntekijöiden vapaa liikkuvuus. Nämä ovat Euroopan unionin perustamissopimuksessa sovittuja perusvapauksia. Avoin ja tasapuolinen kilpailuttaminen avaa yrityksille ja palveluntarjoajille mahdollisuuksia tarjota tuotteitaan ja palveluja entistä enemmän myös julkiselle sektorille. Suomalaisten hankintayksiköiden on noudatettava hankinnoissaan kansallisen lainsäädännön ja EY:n direktiivien lisäksi Maailman kauppajärjestön julkisia hankintoja koskeva ns. GPA- sopimusta. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2007)

2.1 Laki julkisista hankinnoista

Laki julkisista hankinnoista eli hankintalaki 30.3.2007/348 on EU-normit täyttävä hankintalaki, joka astui voimaan 1.6.2007. Lain tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden hankintojen tekemistä ja turvata yrityksille tasapuolinen mahdollisuus osallistua julkisten hankintojen tarjouskilpailuun.

(Hankintalaki 348/2007, 1 § 2 mom)

Julkisissa hankinnoissa hankintayksikön on käytettävä hyväksi olemassa olevat kilpailuolosuhteet, kohdeltava hankintamenettelyn osallistujia tasapuolisesti ja syrjimättä sekä toimittava avoimesti ja suhteellisuuden vaatimukset huomioon ottaen (Hankintalaki 348/2007, 2 § 2 mom).

Hankintatoiminta on pyrittävä järjestämään siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti ja suunnitelmallisesti sekä mahdollisimman tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina ympäristönäkökohdat huomioon ottaen.

Hankintayksiköt voivat käyttää puitejärjestelyjä sekä tehdä yhteishankintoja tai hyödyntää muita yhteistyömahdollisuuksia julkisten hankintojen tarjouskilpailuissa hallinnollisten tehtävien vähentämiseksi. (Hankintalaki 348/2007, 2 § 3 mom)

Erityisalojen hankintalaki

Erityisalojen hankintalaki 349/2007 käsittelee vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankintoja. Hankinnoissa noudatetaan samoja periaatteita kuin hankintalaissa 348/2007. Erityisalojen hankintalaissa määritellään lisäksi, että jos tarjouskilpailussa ehdokkaana tai tarjoajana on hankintayksikön omistama yhteisö tai laitos taikka toinen hankintayksikkö, sitä on kohdeltava samalla tavoin kuin muita ehdokkaita ja tarjoajia. (Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista 349/2007, 2 §).

2.2 Valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista

Valtioneuvoston asetuksessa julkisista hankinnoista (24.5.2007/614) annetaan tarkempia säännöksiä hankintalaissa ja erityisalojen hankintalaissa edellytetyistä hankintojen ilmoitusvelvoitteista, ilmoitusten sisällöstä, ilmoitusten lähettämisestä, julkaisemisesta ja muista viestintään sekä ilmoitusvelvollisuuden liittyvistä seikoista sekä velvollisuudesta toimittaa hankinnoista tilastotietoja ja muita selvityksiä Suomen viranomaisille ja Euroopan unionin toimielimille (Valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista 614/2007 1.luku, 1§ 2 mom).

2.3 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/18/EY on annettu 31. päivänä maaliskuuta 2004. Direktiivi käsittelee julkisten rakennusurakoiden sekä julkisten tavara- ja palveluhankintojen sopimusten tekomenettelyjen yhteensovittamista.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/17/EY on annettu 31. päivänä maaliskuuta 2004. Direktiivi käsittelee vesi- ja energiahuollon sekä liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankintamenettelyjen yhteensovittamisesta. (Eur-lex)

2.4 WTO:n julkisten hankintojen sopimus

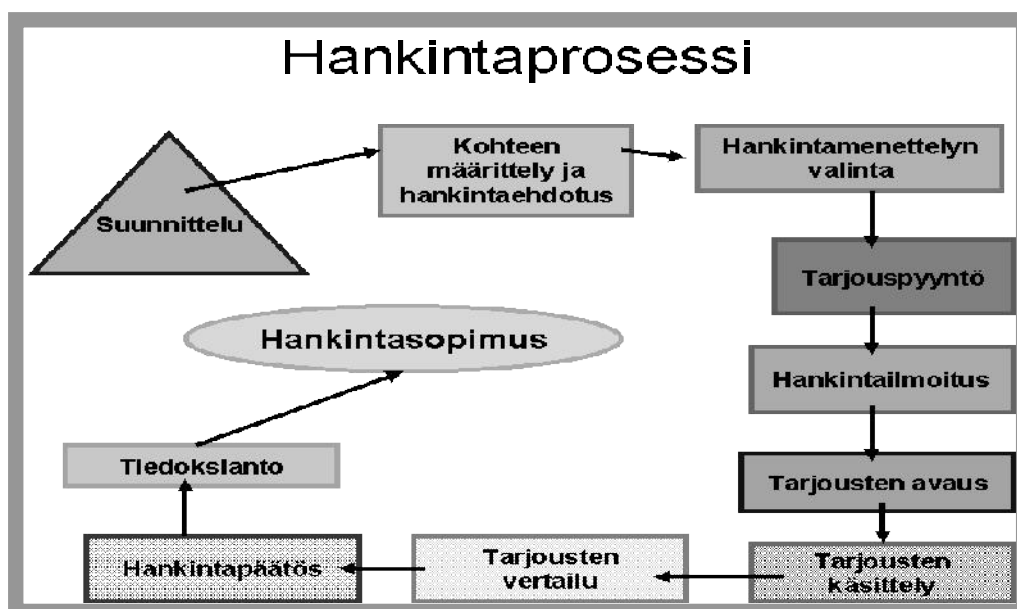
GPA -sopimuksessa (Government Procurement Agreement) on sovittu yhteisistä julkisten hankintojen säännöistä, joiden mukaisiksi sopijamaiden lainsäädäntö tulisi saattaa. Sopimuksen mukaan sopijamaat avaavat tietyn kynnysarvon ylittävät julkiset hankinnat toisista sopijamaista tuleville tarjoajille ja takaavat näille samanlaisen kohtelun kuin kotimaisille toimittajilleen (syrjimättömyyden

periaate). Sopimuksen ehdot koskevat muun muassa kynnysarvoja, hankintamenettelyjä, määräaikoja, menettelytapojen avoimuutta, valitusmenettelyjä sekä tilastotietojen luovuttamiseen liittyviä velvoitteita. (Eskola & Ruohoniemi, 2007, 25-26.)

GPA -sopimuksen ovat solmineet mm. EU, Kanada, Kiinan Hong Kong, Israel, Japani, Korea, Liechtenstein, Norja, Islanti, Singapore, Sveitsi ja Yhdysvallat. Suomi liittyi GPA -sopimukseen ETA-jäsenyyden myötä vuonna 1994. (Eskola & Ruohoniemi, 2007, 25-26.)

3 HANKINTAPROSESSI

Hankintaprosessi on monivaiheinen menettely, joka alkaa hankinnan suunnittelusta ja päättyy sopimuksen tekemiseen. Hankintaprosessin vaiheet on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1. Hankintaprosessin vaiheet (Hytönen & Lehtomäki 2007, 26).

3.1 Hankinnan suunnittelu ja valmistelu

Hankintaprosessin onnistumisen kannalta olennaista on hankinnan etukäteissuunnittelu- ja valmistelu. Hankinnan tekeminen alkaa tarpeen kartoittamisesta ja kohteen määrittelystä. Hankintalain tavoitteiden eli tehokkaamman ja taloudellisemman hankintatoiminnan toteuttamiseksi hankintayksiköiden tulee pyrkiä kilpailuttamaan hankinnat markkinoilla olevia kilpailuolosuhteita hyödyntäen. Kustannusten minimoimiseksi tulee selvittää mahdollisuus myös esim. yhteishankintayksikön kautta tehtävään hankintaan. (Hyvönen ym. 2007, 75, Hytönen & Lehtomäki 2007, 27.)

Ennen hankintamenettelyn käynnistämistä tulee laatia realistiset rahoituslaskelmat sekä hankintahinnan että mahdollisten käyttö- ja ylläpitokustannusten osalta. Markkinatilanne ja kilpailuolosuhteet tulee selvittää ennen hankintamenettelyn käynnistämistä. Varsinaista hankintamenettelyä ei voi käyttää tiedon hankkimiseen markkinoista. (Hyvönen ym. 2007, 76-77.)

Hankinnan määrittelyllä on keskeinen merkitys varsinaisen hankintamenettelyn kannalta. Mahdollisimman yksiselitteisen tarjouspyynnön tarkoituksena on saada yhteismitallisia ja vertailukelpoisia tarjouksia. Hankinnan määrittelyssä yksilöidään ne ominaisuudet, joita hankinnan kohteelta tullaan edellyttämän. Määrittelyiden tarkoituksena on saada aikaan kilpailua, joten ne eivät saa olla liian yksityiskohtaisia, jolloin ne voisivat myös syrjiä tarjoajia. Euroopan parlamentti ja neuvosto ovat antaneet asetuksen (2195/2002/EY) yhteisestä hankintanimikkeistöstä (CPV-nimikkeistö) käytettäväksi julkisissa hankinnoissa helpottamaan hankinnan yksilöintiä. (Hyvönen ym. 2007, 77.)

Taloudellisimman vaihtoehdon löytämiseksi hankintayksikön tulee löytää kuhunkin hankintaan parhaiten soveltuva toteuttamistapa. Se voi olla toteutettavissa hankintayksikön omana työnä, in-house – hankintana tai yhteishankintayksikön kautta. Puitejärjestelyn käyttämisen mahdollisuus ja kannattavuus tulee myös selvittää. Osana toteuttamistavan valintaa hankintayksikkö tekee päätöksen noudatettavasta tarkoituksenmukaisesta hankintamenettelystä: avoin tai rajoitettu

menettely. Hankinnoissa tulee pyrkiä erottamaan selkeät kokonaisuudet samaan hankintamenettelyyn, jotta suhteellisuusperiaatteen mukaisesti hankintamenettelystä ei aiheudu kohtuutonta rasiusta hankinnan arvoon nähden. (Hyvönen ym. 2007, 79.)

Hankintamenettelyn aikataulun laatimiseen vaikuttavat hankintalaissa säädetyt vähimmäismääräajat, joiden puitteissa tarjousmenettely on toteutettava. Aikaa on varattava riittävästi niin hankkeen suunnittelulle kuin tarjouspyynnön laatimiselle, saatujen tarjousten vertailulle ja hankintapäätöksen laatimiselle. Aikataulun suunnittelussa on huomioitava myös hankintapäätöksen jälkeisille toimenpiteille eli muutoksenhakuun ja hankintasopimuksen laatimiseen kuluva aika. Nämä toimenpiteet pienentävät hankintasopimukseen liittyviä sopimusriskejä. (Hyvönen ym. 2007, 80.)

3.2 Kynnysarvot ja hankinnan arvon laskeminen

Kynnysarvot määräytyvät Maailman kauppajärjestön julkisten hankintojen sopimuksen (GPA-sopimus) ja EY:n hankintadirektiivien mukaan. Kauppa- ja teollisuusministeriö ilmoittaa kynnysarvojen määrät euroina kahden vuoden välein. Hankinnan ennakoitua arvoa verrataan kynnysarvoon. Kokonaisarvo määrittää, alittaako vai ylittääkö hankinnan arvo hankintalaissa säädetyt kynnysarvot, joiden mukaan määräytyvät hankintaan soveltuvat säädökset ja hankintamenettelyvaihtoehdot. (Hankintalaki 348/2007, 16 §, Hytönen & Lehtomäki 2007, 34–36.)

Riittävän kattavan kilpailuttamisen varmistamiseksi hankintayksikön on varmintavalita kyseisen kynnysarvon ylittyessä vaadittava menettely, jos ennakoitu arvio on kynnysarvon tuntumassa tai hyvin lähellä kynnysarvon alapuolella.

Julkiset hankinnat jaetaan kynnysarvojen (taulukko 1) mukaisesti kolmeen ryhmään EU-hankinnat, kansalliset hankinnat ja pienhankinnat (taulukko 2).

EU-kynnysarvot ylittävät eli EU-menettelyjen mukaisesti kilpailutettavat ns. EU-hankintojen menettelysäännökset perustuvat EU-direktiiveihin ja kansalliseen lainsäädäntöön. Hankinnoista on ilmoitettava EU-laajuisesti ja noudatettava hankintamenettelyjä ja määräaikoja. Hankinnasta voidaan valittaa markkinaoikeuteen ja hankintapäätöksen tekemisen jälkeen on odotettava pakollinen odotusaika (7 + 21 päivää) ennen hankintasopimuksen tekemistä. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 75.)

EU-kynnysarvon alittavat mutta kansallisen kynnysarvon ylittävät ns. kansalliset hankinnat on kilpailutettava kansallisesti. Menettelysäännökset perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön. Hankinnasta on ilmoitettava kansallisesti ja hankintamenettelyyn on varattava kohtuullinen aika osallistumishakemuksen jättämiseen ja tarjouksen tekemiseen. Hankinnasta voidaan valittaa markkinaoikeuteen, ja hankintapäätöksen jälkeen voidaan heti tehdä hankintasopimus. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 76.)

Pienhankinnat eli kansallisen kynnysarvon alittavat hankinnat eivät kuulu hankintalain soveltamisalaan. Hankintojen menettelyohjeet perustuvat EU-perustamissopimuksen yleisiin periaatteisiin ja hankintayksikkökohtaisiin hankintaohjeisiin. Hankinnoista ei tarvitse julkaista ilmoitusta eikä niistä ole valitusoikeutta markkinaoikeuteen. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 76–77.)

TAULUKKO 1. Hankintojen kynnysarvot (Hankintalaki 348/2007, 16 §)

EU-KYNNYSARVOT (hankintalain 16§)		
Hankintalaji	Valtion keskushallinto- viranomaisen	Muut hankintaviranomaiset
Tavarahankinnat ja palveluhankinnat	133 000	206 000
Rakennusurakat	5 150 000	5 150 000
Käyttöoikeusurakat	5 150 000	5 150 000
Suunnittelukilpailut	133 000	206 000
KANSALLISET KYNNYSARVOT (hankintalain 15 §)		
Hankintalaji	ylittävät	alittavat
Tavara- ja palveluhankinnat	15 000	alle 15000
Käyttöoikeussopimukset	15 000	alle 15000
Liitteen B (ryhmä 25) terveydenhoito- ja sosiaalipalvelut ja koulutuspalvelut yhteishankintana	50 000	alle 50 000
Rakennusurakat	100 000	alle 100 000
Käyttöoikeusurakat	100 000	alle 100 000
Suunnittelukilpailut	15 000	alle 15 000

TAULUKKO 2. Hankintojen jakautuminen (Hytönen & Lehtomäki 2007, 34)

<p>EU-hankinnat eli EU:n kynnysarvot ylittävät hankinnat. Tavarahankinnat ja ensi- ja toissijaiset palveluhankinnat</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Menettelysäännökset perustuvat EU-direktiiveihin ja kansalliseen lainsäädäntöön • EU-laajuinen hankintailmoitusvelvollisuus määräaikaan • Direktiivien mukaiset hankintamenettelyt • Vertailuperusteiden painoarvojen pakollisuus • Valitusoikeus markkinaoikeuteen • Pakollinen odotusaika
<p>Kansalliset hankinnat eli kansalliset kynnysarvot ylittävät, EU-kynnysarvot alittavat hankinnat. Tavarat ja ensisijaiset palvelut</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Menettelysäännökset perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön • Kansallinen hankintailmoitusvelvollisuus • Kansalliset hankintamenettelyt • Uudet neuvottelumenettelyperusteet • Vertailuperusteiden tärkeysjärjestys • Valitusoikeus markkinaoikeuteen • Ei enää pakollista odotusaikaa
<p>Pienhankinnat eli kansalliset kynnysarvot alittavat hankinnat. Tavarat ja palvelut</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Menettelyohjeet perustuvat EU-perustamissopimuksen yleisiin periaatteisiin • Ei pakollista hankintailmoitusvelvollisuutta • Ei valitusoikeutta markkinaoikeuteen

Kynnysarvon laskeminen

Hankinnan ennakoitua arvoa laskettaessa perusteena on käytettävä suurinta maksettavaa kokonaiskorvausta ilman arvonlisäveroa. Huomioon on otettava myös hankinnan mahdolliset vaihtoehtoiset toteuttamistavat ja hankintasopimukseen sisältyvät optio- ja pidennysehdot sekä ehdokkaille ja tarjoajille maksettavat palkkiot tai maksut. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 34–35.)

Vakuutus- rahoitus- ja suunnittelupalveluihin sisältyviin palvelusta maksettaviin palkkioihin tai muihin maksuihin noudatetaan kyseiseen palvelutyyppiin hankintalain erikseen säädettyä laskentamenetelmää riippumatta siitä, maksetaanko ne palvelun tarjoajalle tai mahdolliselle välittäjälle. (Torkkel 2008.)

Pitkäaikaisissa hankintasopimuksissa on huomioitava enimmillään neljän vuoden arvo. Toistaiseksi tai määrittelemättömän ajan voimassa olevien hankintojen osalta sopimuksen ennakoitun arvon laskennassa tulee käyttää sopimuksen kuuksuarvoa kerrottuna luvulla 48 eli siis neljän vuoden aikana maksettavia maksuja ja korvauksia. (Hankintalaki 348/2007, 17 §.)

3.3 Hankintamenettelyn valinta

Lähtökohta on, että hankintayksikön kaikki sen muuten kuin omana työnä tekemät tavara- ja palveluhankinnat on kilpailutettava. Valinta oman työn ja ulkopuolisen hankinnan välillä on tehtävä ennen hankintamenettelyn käynnistävää päätöstä. Jos hankintamenettely on käynnistynyt ja hankintayksikön omaan organisaatioon kuuluva yksikkö haluaa tarjota hankintaa, tulee sitä kohdella kuten ulkopuolista tarjoajaa avoimuus-, syrjimättömyys- ja suhteellisuus periaatteiden toteutumiseksi. Hankintayksikön oman yksikön tekemän tarjouksen tulee olla vertailukelpoinen muiden tarjousten kanssa. (Hankintalaki 348/2007, 64 §.)

Yhteishankintayksiköllä tarkoitetaan hankintayksikköä, joka hankkii yhteishankintayksikön suoraan tai välillisesti omistaville hankintayksiköille tavaroita tai palveluja taikka tekee näille tavaroita, palveluja tai rakennusurakoita koskevia hankintasopimuksia tai puitejärjestelyjä. Yhteishankintayksikön tulee nimenomaisesti olla perustettu hoitamaan yhteishankintoja tai näiden tehtävien hoitaminen tulee olla säädetty tai määrätty yhteishankintayksikön toimialaksi. Yhteishankintayksikkö on vastuussa hankinnan asianmukaisesta kilpailuttamisesta, eikä hankintalain mukaan hankintayksikön enää tarvitse itse järjestää tarjouskilpailua ko. hankinnasta. Se ei voi toimia kaupallisesti eikä tavoitella voittoa. (Hyvönen ym. 2007, 62-63, Tuuri 2007.)

Suomessa toimii valtion yhteishankintayksikkönä Hansel Oy, joka on perustettu valtion hankintakeskuksen muuttamisesta osakeyhtiöksi lain 1508/1994 mukaan. Hansel Oy on valtion yhteishankintayhtiö, joka kilpailuttaa ja ylläpitää palveluita ja tuotteita koskevia puitejärjestelyitä valtiolle. Yhtiön asiakkaita ovat valtion hankintayksiköt, kuten ministeriöt ja niiden alaiset virastot sekä valtion laitokset ja liikelaitokset. Hansel Oy:n pääasiallisena tavoitteena on tuottaa säästöjä valtiolle. Lisäksi yhtiö edistää toiminnallaan laadukkaiden hankintojen tekemistä ja toimittajien tasapuolista kohtelua hankintojen tarjouskilpailuissa. Hansel Oy on valtion omistama voittoa tavoittelematon yhtiö, joka toimii valtiovarainministeriön ohjauksessa. (Hansel 2008)

Sidosyksikkö (in house –yksikkö) on hankintayksiköstä muodollisesti erillinen ja päätöksenteon kannalta itsenäinen yksikkö, jota hankintayksikkö yksin tai yhdessä muiden hankintayksiköiden kanssa valvoo samalla tavoin kuin se valvoo omia toimipaikkojaan ja joka harjoittaa pääosaa toiminnastaan niiden hankintayksiköiden kanssa, joiden määräysvallassa se on (esim. terveydenhuollon kuntayhtymä –laboratoriotoiminta).

Jotta yksikkö tai yhtiö voitaisiin katsoa sidosyksiköksi, tulee sen harjoittaman toiminnan kohdistua pääasiallisesti niihin hankintayksiköihin, joiden omistuksessa se on. Sidosyksikön omistavalla hankintayksiköllä tai omistavilla hankintayksiköillä tulee olla lähes yksinoikeus sidosyksikön suorittamiin palveluihin, urakoi-

hin tai tavarantuotantoon. Hankinnat ilman kilpailuttamista eivät ole mahdollisia sellaiselta sidosyksiköltä, jonka toiminta kohdistuu merkittävässä määrin muihin hankintayksiköihin tai yksityisille markkinoille, lukuun ottamatta tilanteita, joissa tällaisen toiminnan osuus koko sidosyksikön toiminnasta on hyvin pieni. (Hyvönen ym. 2007, 57-59, Torkkel 2008.)

Hankintarenkaassa hankintayksiköt voivat toimia yhdessä hankkiessaan palveluita markkinoilta, esim. järjestämällä yhteisen hankintamenettelyn. Joku hankintayksiköistä, usein esimerkiksi kunta useamman kunnan muodostamasta ”hankintarenkaasta”, toimii hankinta-agenttina ja kilpailuttaa samalla kertaa kaikkien kuntien esim. elintarvikehankinnat. Hankinta-agentti tarvitsee valtakirjan voidakseen kilpailuttaa myös muita kuin omia hankintojaan. Kukin hankintayksikkö tekee kuitenkin itse omalta osaltaan hankintapäätöksen ja sopimuksen yhden tai useamman valitun toimittajan kanssa. Jokainen hankintayksikkö vastaa myös itse mahdollisesta valituksesta markkinaoikeuteen. (Hyvönen ym. 2007, 66)

Puitejärjestelyllä tarkoitetaan hankintayksikön ja yhden tai useamman toimittajan välistä sopimusta, jossa sovitaan tietyn ajan kuluessa tehtäviin hankintoihin sovellettavista hinnoista, määristä tai muista ehdoista. Tätä menettelyä käytetään erityisesti hankinnoissa, joiden tuotteet ja hinnat kehittyvät nopeasti (esim. tietotekniikan ala). Toimittajat valitaan avoimella tai rajoitetulla menettelyllä, ja puitejärjestelyyn on valittava vähintään kolme toimittajaa, joiden kelpoisuusehdot täyttyvät. Puitejärjestelmä mahdollistaa joustavan kilpailuttamisen, koska hankinnat tehdään osapuolina olevilta toimittajilta. (Hyvönen ym. 2007, 67-68.)

Hankintamenettelyt

Hankinnan toteutusta käynnistettäessä on valittava hankintaan soveltuva hankintamenettely. Hankinnassa käytettävä menettely riippuu hankinnan arvosta, kohteesta, luonteesta, monimutkaisuudesta, valintaperusteesta, käytettävissä olevasta ajasta, neuvottelutarpeesta, markkinoilla toimivien toimittajien lukumäärästä ja viime kädessä hankintayksikön käytössä olevasta ammattitaidosta ja asiantunteuksesta. Tässä kohdassa käsitellään vain hankintalain soveltamisalan piirissä olevien hankintojen hankintamenettelyjä. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 123.)

EU-kynnysarvon ylittävät hankinnat voidaan jakaa yksivaiheisiin ja kaksivaiheisiin menettelyihin. Yksivaiheisessa eli avoimessa menettelyssä hankkeesta kiinnostuneet tarjoajat jättävät tarjouspyynnön perusteella tarjouksensa hankintayksikölle. Kaksivaiheisessa menettelyssä tarjoajat jättävät määräaikaan mennessä osallistumishakemuksen, jonka perusteella hankintayksikkö valitsee varsinaiseen tarjouskilpailuun kutsuttavat tarjoajat.

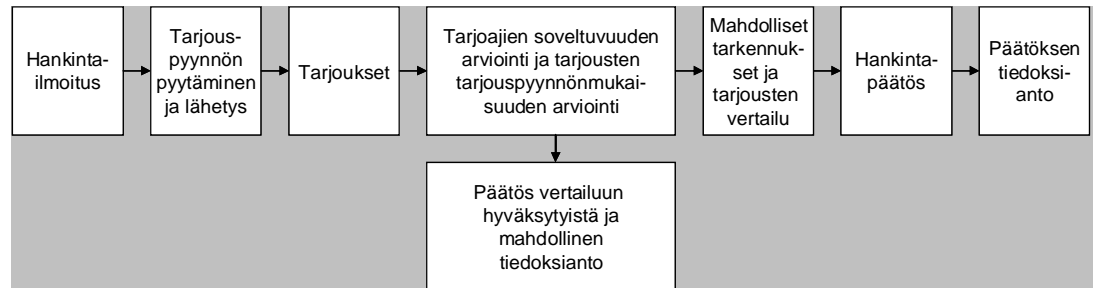
Hankintalain 5 luku käsittelee hankintamenettelyä ja lain 24 § hankintamenettelyn valintaa. Sen mukaan hankinnoissa käytettävät kilpailuttamismenettelyt määritellään 5 §:n 10-18 kohdassa. Hankinnassa on käytettävä ensisijaisesti avointa tai rajoitettua menettelyä. (Hankintalaki 348/2007)

Avoin menettely

Avoin menettely on ensisijainen hankintamenettely ja se soveltuu kaikkiin hankintoihin. Avoimessa menettelyssä hankinnasta ilmoitetaan julkisesti hankintayksikön parhaaksi katsomalla tavalla. Ilmoituksen perusteella kaikilla halukkailla toimijoilla on mahdollisuus pyytää tarjouspyyntöasiakirjat ja tehdä tarjous. (Hyvönen ym. 2007, 98.).

Avointa menettelyä käytetään erityisesti silloin, kun hankitaan selkeästi määriteltäviä tuotteita tai palveluita ja kun kysymyksessä on hankinta, joka voidaan ratkaista vain hinnan perustella. Hankintapäätös tehdään saatujen hyväksyttävien tarjousten perusteella. Koska kaikki halukkaat voivat jättää tarjouksen, ehdokkaiden rajaaminen myöhemmin on mahdollista vain tarjoajien yleisten kelpoisuuseh-

tojen nojalla, ei esim. tarjousten vertailumenettelyn keventämiseksi. (Hyvönen ym. 2007, 98.). Kuviossa 2 kuvataan avoinmenettely.

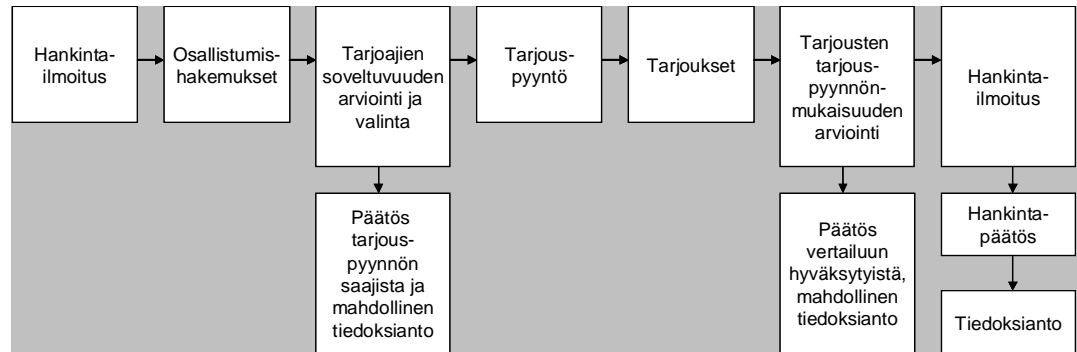
KUVIO 2. Avoinmenettely (Hytönen & Lehtomäki 2007,47.)

Rajoitettu menettely

Rajoitetussa menettelyssä tarjouksia pyydetään määrättyltä joukolta toimittajia, jotka arvioidaan luotettaviksi ja toimituskykyisiksi suorittamaan aiottu hankinta. Mahdollisimman tasapuolisen kilpailutilanteen luomiseksi tarjouspyyntö lähetetään riittävän monelle yritykselle. Suositeltavana määränä pienissä hankinnoissa voidaan pitää vähintään kolmea toimittajaa. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 48.)

Rajoitettua menettelyä käytetään erityisesti silloin, kun huomiota on kiinnitettävä ehdokkaiden soveltuvuuteen ja kun toimittajan valinta suoritetaan tarjousten kokonaistaloudellisuuden perusteella. Hankintapäätös tehdään saatujen hyväksyttävien tarjousten perusteella.

Tarjoajien kanssa voidaan avoimessa ja rajoitetussa hankintamenettelyssä kansalliset kynnsarvot alittavissa hankinnoissa tarvittaessa käydä neuvotteluja, joiden tarkoituksena on vain selventää tai täsmentää tarjousten sisältöä taikka tilaajan vaatimuksia. Tarjoajien tasapuolinen kohtelu ei kuitenkaan saa vaarantua. Neuvottelun käyminen yksinomaan tarjoushinnan tarkistamiseksi (ns. tinkimiskierros) on kiellettyä. (Hyvönen ym. 2007, 98.) Kuviossa 3 kuvataan rajoitettu menettely.

KUVIO 3. Rajoitettu menettely (Hytönen & Lehtomäki 2007, 48.)

Neuvottelumenettely

Neuvottelumenettelyn käyttö on mahdollista vain hankintalaissa säädettyjen edellytysten täytyessä. Neuvottelumenettelyn vaiheet on kuvattu kuviossa 4.

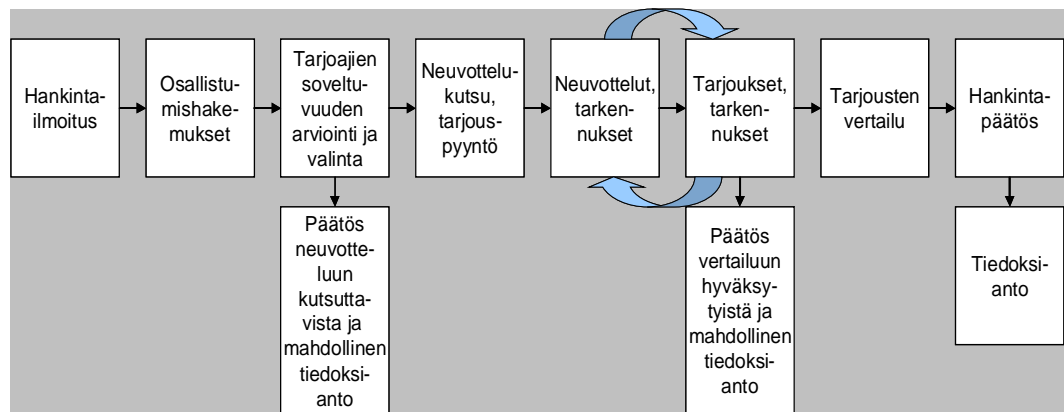
Neuvottelumenettely on perusteltua esimerkiksi silloin kun hankintaa ei sen luonteen puolesta ole tarkoituksenmukaista määritellä etukäteen, tilanteissa, joissa markkinoilla on erilaisia vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa hankinta sekä tilanteissa, joissa hankinta edellyttää palveluntarjoamisesta vastaavan henkilön ominaisuuksien arviointia ja huomioimista hankintasopimuksen sisällössä. Neuvottelumenettely mahdollistaa joustavamman sekä nopeamman tavan toteuttaa hankinta. (HE 50/2006)

Hankintayksikkö voi käyttää neuvottelumenettelyä jonkin seuraavista kriteereistä täytyessä:

- edeltäneessä avoimessa, rajoitetussa tai kilpailullisessa menettelyssä on saatu tarjouspyyntöä vastaamattomia tarjouksia
- hankinnan luonne tai asiaan liittyvät riskit eivät mahdollista kokonaishinnoittelua, esim. vaativa saneeraushanke
- asiantuntija- ja osaamispalvelun tehtävämäärittelyä ei voida laatia niin tarkaksi, että paras tarjous voitaisiin valita avointa tai rajoitettua menettelyä käyttäen, esim. rahoituspalvelut ja rakennusten suunnittelu

- rakennusurakka tutkimustarkoituksiin eli rakennustyö tehdään vain tutkimusta, kokeilua tai kehittämistä varten eikä tarkoituksena ole taloudellisen kannattavuuden varmistaminen tai tutkimus- ja kehittämiskulujen korvaaminen
- käyttöoikeusurakan saajan valinnassa

Siirryttäessä neuvottelumenettelyyn on hankintayksikön julkaistava uusi hankintailmoitus mikäli edeltäneessä avoimessa, rajoitetussa tai kilpailullisessa menettelyssä on saatu tarjouspyyntöä vastaamattomia tarjouksia. Jos kaikki laissa esitetyt vähimmäisedellytykset ja tarjousmenettelyn muotovaatimukset täyttäneet tarjoajat kutsutaan neuvotteluihin, ei uutta hankintailmoitusta tarvitse julkaista. Tarjouspyynnön mukaisia sopimusehtoja ei myöskään saa olennaisesti muuttaa. (Hankintalaki 348/2007, 25 §, 66 §, Hyvönen ym. 2007, 99-101.)

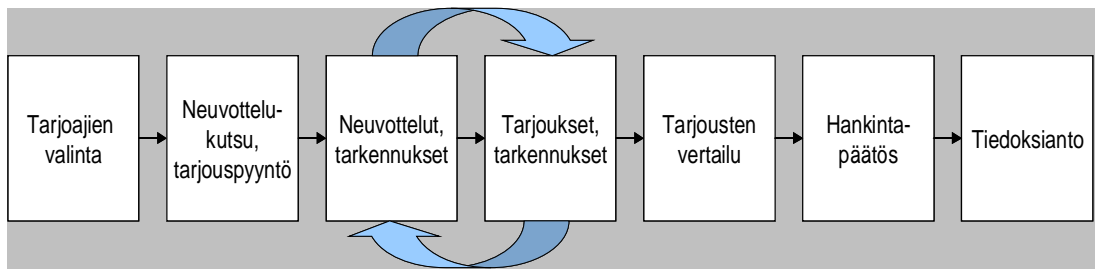

KUVIO 4. Neuvottelumenettely (Hytönen & Lehtomäki 2007, 49.)

Suora hankinta

Hankinta ilman kilpailua eli suora hankinta on hankintalaissa mainittujen perusteiden lisäksi mahdollista kansallisen kynnyksarvon alittavissa hankinnoissa, jos hankinnan arvo on vähäinen tai kilpailuttaminen on muutoin epätarkoituksenmukaista. Suora hankinta on mahdollista esimerkiksi silloin, jos tarjouskilpailussa mahdollisesti saavutettavat paremmat hinta- tai muut ehdot eivät ilmeisesti ylitä kilpailun järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Suora hankinta on mahdollista myös silloin, kun tavaran tai palvelun laatu ja hintataso ovat tiedossa, tai kun

hankittavaa tavaraa ei ole muualta saatavissa tai kysymyksessä on poikkeuksellisen kiireinen hankinta. Suorassa hankinnassa hankintayksikkö suorittaa tilauksen ilman tarjouspyyntöä tai tekee hankintapäätöksen tarjouskilpailua järjestämättä vain yhdeltä toimittajalta pyydetyn tarjouksen perusteella. Suora hankinnan vaiheet on kuvattu kuviossa 5. (Hankintalaki 348/2007, 27-28 §, 67 §, Hyvönen ym. 2007, 102-105.)

KUVIO 5. Suora hankinta (Hytönen & Lehtomäki 2007, 52.)

Kilpailullinen neuvottelumenettely

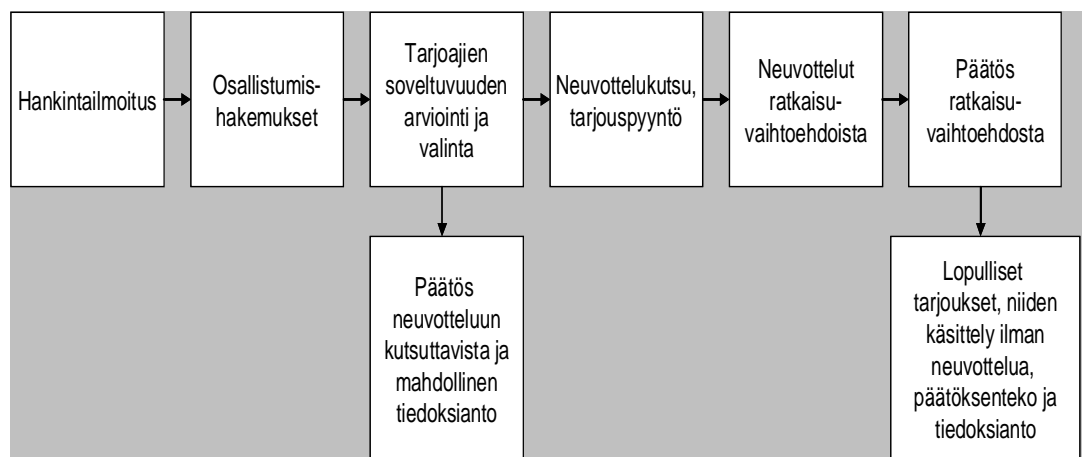
Kilpailullinen neuvottelumenettely on perinteistä neuvottelumenettelyä kehittyneempi käytettäväksi monimutkaisissa EU-kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa. Sen soveltamisen edellytyksistä on säädetty hankintalain 29 ja 30 §:ssä.

Hankittavaa kohdetta ei voida aina määritellä niin tarkoin, että tarjouksen tekijät voisivat antaa hankintayksikölle yksityiskohtaisen tarjouksen. Tällaisissa tilanteissa hankintakilpailu voidaan toteuttaa lain tarkoittamalla kilpailullisella neuvottelumenettelyllä. Kilpailuttamisen perustana on hankintayksikön laatima hankinnan tavoitteita ja sisältöä koskeva hankekuvaus, jonka pohjalta kilpailullinen neuvottelumenettely käydään. (Hankintalaki 348/2007, 29-30 §, Hyvönen ym. 2007, 106-107.)

Neuvottelut tapahtuvat tässä menettelyssä hankintailmoituksessa ja tarjouspyynnössä (hankekuvauksessa) mainitulla tavalla vaiheittain. Vaihteisuus voidaan toteuttaa hankintayksikön päättämällä tavalla hankinnan luonteen ja sisällön mukaisesti. Vaihteisuus voi toteutua joko niin, että kilpailuttaminen aloitetaan neuvotteluin tai hankintayksikkö pyytää alustavat tarjoukset kilpailuun valituilta

yrittäjiltä. Jälkimmäisessä tilanteessa neuvottelut käydään saatujen tarjosten pohjalta. Tässä vaiheessa käytännössä osa ratkaisuehdotuksista voi jo karsiutua kilpailusta. Neuvottelumenettelyn vaiheet on kuvattu kuviossa 6. (Hankintalaki 348/2007, 29-30 §, Hyvönen ym. 2007, 106-107.)

Neuvottelujen jälkeen hankintayksikön hyväksymän perusratkaisun pohjalta sitä täsmentäen pyydetään uudet lopulliset tarjoukset kuitenkin niin, että kunnioitetaan hankekuvauksessa esitettyjä perusvaatimuksia. Olennaista on, että kilpailuun osallistuvat toimittajat ovat alun perin tietoisia kilpailullisen neuvottelumenettelyn tavoitteista ja kilpailun kulusta. Näin erityisesti sen johdosta, että kyseinen menettely poikkeaa perinteisistä kilpailuttamismenettelyistä. (Hankintalaki 348/2007, 29-30 §, Hyvönen ym. 2007, 106-107.)

KUVIO 6. Neuvottelumenettely (Hytönen & Lehtomäki 2007, 49.)

3.4 Hankinnasta ilmoittaminen

Ilmoitukset kansallisissa hankinnoissa, ja EU-hankinnoista tehtävä ennakko-, hankinta- ja jälki-ilmoitus julkaistaan Hankintailmoitukset -portaalissa (HILMA) osoitteessa www.hankintailmoitukset.fi. Se on ainoa ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseen hyväksytty ilmoituskanava. Muuta EU hankintoja koskevat ilmoitukset tulee tehdä EU:n ylläpitämässä verkkopalvelussa www.simap.europa.eu. Hankintailmoituksia voidaan julkaista myös hankintayksikön internet-sivuilla sekä sanoma- ja aikakauslehdessä HILMA:ssa julkaisemisen jälkeen. Nämä eivät kuitenkaan täytä pakollista ilmoitusvelvollisuutta. Edita Oyj julkaisee toistaiseksi EU-hankintailmoituksia Credita-palvelussa (www.credita.fi). Muita hankintailmoitusten julkaisijoita ovat Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry. (www.tieke.fi) ja Inoa Oy (www.inoa.fi). (Hytönen & Lehtomäki 2007, 62)

Ilmoitusmenettelyn tarkoituksena on kilpailun aikaansaaminen ja avoimuuden toteutuminen julkisissa hankinnoissa. Yritykset saavat riittävästi ja tasapuolisesti tietoja meneillään olevista tarjouskilpailuista ja toisaalta hankintayksiköt saavat tietoa kaikista mahdollisista tarjoajista. Ilmoitusmenettelyn laiminlyönti on muotovirhe (MAO :140/07), joka pahimmillaan voi johtaa hankintapäätöksen kumoamiseen markkinaoikeudessa. On muistettava, että hankintailmoituksen sisältö ratkaisee, jos hankintailmoitus ja tarjouspyyntö eroavat toisistaan. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 201-205.)

Hankintamenettelystä riippuen yrityksiä voidaan pyytää jättämään tarjouksensa julkaistun ilmoituksen tai erillisen tarjouspyynnön perusteella. Rajoitetussa menettelyssä, neuvottelumenettelyissä ja kilpailullisessa neuvottelumenettelyssä toimittajia pyydetään ilmoittautumaan ehdokkaaksi tarjouskilpailuun. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 57-60.)

Hankintailmoituksen tekeminen on pakollista uuden hankintalain mukaan sekä kansallisissa hankinnoissa että EU-hankinnoissa. Vain EU-hankintoja koskevat lisäksi ennakkoilmoitus ja jälki-ilmoitus. Ennakkoilmoituksessa tiedotetaan ennakolta vuoden aikana toteutettavat EU-hankinnat, se lyhentää hankintamenettelyn

määräaikoja. Jälki-ilmoitus on tehtävä 48 päivän kuluessa hankintasopimuksen sopimisesta, ja se on laadittava jos ilmoitettua hankintaa ei toteuteta. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 201-202.)

Kansallisissa hankinnoissa ei ole säädettyjä määräaikoja osallistumishakemuksen tekemiseen tai tarjousten jättämiseen, mutta tavoitteena on turvata tarjoajille riittävästi aikaa hankinnan kokoon nähden. Sen sijaan EU-hankintojen osalta on hankintalaissa säädetty ehdottomasti noudatettavat määräajat niin hankintailmoituksen julkaisemiselle, osallistumishakemuksen jättämiselle kuin tarjousajalle. (Hankintalaki 348/2007, 36 §-39 §, Hytönen & Lehtomäki 2007, 57-62.)

3.5 Ehdokkaiden ja tarjoajien kelpoisuusvaatimukset

Hankintayksikkö voi asettaa vaatimuksia ehdokkaiden ja tarjoajien rahoitukselliselle ja taloudelliselle tilanteelle, tekniselle suorituskyvyllä ja ammatilliselle pätevyydelle. Edellä mainittujen vaatimusten täyttymisen osoitukseksi hankintayksikkö voi pyytää tarjoajia ja ehdokkaita toimittamaan tilanteestaan selvityksiä. Mikäli tarjoajat ja ehdokkaat eivät täytä asetettuja vaatimuksia, on ne suljettava tarjouskilpailun ulkopuolelle (MAO:260/06). (Hankintalaki 348/2007)

Hankintalaissa on esitelty perusteet ehdokkaan tai tarjoajan poissulkemiselle kilpailusta. Hankinnanvaraisia ovat esimerkiksi konkurssi tai sen asettaminen on vireillä, ammatin harjoittamiseen liittyvä lainvastaisen teon tuomio, verojen tai sosiaaliturvamaksujen laiminlyöminen ja olennaisesti itseään koskevien väärin tietojen antaminen hankintayksikölle. Pakollisia poissulkemisperusteita ovat lainvoimaisella tuomiolla tuomitut rikokset, esimerkiksi osallistuminen järjestäytyneen rikollisjärjestön toimintaan, lahjuksen antaminen, veropetos ja rahanpesu. (Hankintalaki 348/2007, 2.1 § 3 § 24 § ja 52-62 §, Hytönen & Lehtomäki 2007, 142-161.)

3.6 Tarjouspyyntö

Hankintalain 7 luvussa on säädetty tarjouspyynnön sisällöstä ja hankinnan kohteen määrittelemisestä. Luvun 44 §:n säännöstä teknisistä eritelmistä ja 45 §:n säännöstä ympäristöominaisuuksista koskevia teknisiä eritelmiä on sovellettava EU-kynnysarvot ylittävien toissijaisten palvelujen hankinnassa. Kansallisten hankintojen osalta on tarjouspyynnön sisällöstä säädetty hankintalain 9 luvun 69 §:ssä ja tarjouspyynnön tekemisestä ja toimittamisesta toimittajille 70 §:ssä. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 207.)

Tarjouspyynnön sisältövaatimukset:

1. hankinnan kohteen määrittely ja kohteeseen liittyvät toiminnalliset ominaisuudet ja laatuvaatimukset
2. viittaus julkaistuun hankintailmoitukseen (EU-kynnysarvon ylittävät)
3. määräaika tarjosten tekemiselle
4. osoite, johon tarjoukset on toimitettava
5. kieli tai kielet, jolla tarjoukset on laadittava (EU-kynnysarvon ylittävät)
6. ehdokkaiden ja tarjoajien soveltuvuutta koskevat vaatimukset sekä luettelo toimitettavista asiakirjoista ja selvityksistä
7. tarjouksen valintaperuste: halvin hinta tai kokonaistaloudellinen edullisuus
8. tarjouksen voimassaoloaika
9. muut tiedot, joilla on olennaista merkitystä hankintamenettelyssä ja tarjosten tekemisessä. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 64–65.)

Tarjouspyyntöasiakirjoissa eli hankintailmoituksessa ja tarjouspyynnössä tulee ilmetä mitä hankintayksikkö on hankkimassa, millä ehdoilla ja mitä hankinnan kohteen ominaisuuksia se hankinnassa painottaa. Tarjouspyyntöasiakirjoista on yksiselitteisesti käytävä ilmi hankinnan sisältö, laatu, laajuus, hankinnan keskeiset ehdot ja hankintamenettelyn sisältö ja vaiheet. Näiden perusteella yritysten on voitava arvioida kiinnostustaan, soveltuvuuttaan ja mahdollisuuksiaan ehdokkaina ja tarjoajina. (Ukkola 2007.)

Ehdokkaiden ja tarjoajien tasapuolisen ja syrjimättömän tiedonsaannin ja kohtelun turvaamiseksi tarjouspyyntöasiakirjat on laadittava kirjallisina. Tarjouspyynnön tulee olla niin selkeä, että sen perusteella annettavat tarjoukset ovat yhteismitalliset ja vertailukelpoiset. Hankintailmoituksen tiedot ovat ensisijaisia tarjouspyynnön tietoihin nähden. Eli mikäli tarjouspyyntö ja hankintailmoitus eroavat sisällöltään, noudatetaan hankintailmoituksessa ilmoitettua. (Ukkola 2007.)

Hankinnan kohde määritellään käyttäen teknisiä eritelmiä, jotka esitetään hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä. Eritelmät liittyvät erityisesti tavarahankintojen ominaisuuksien tekniseen määrittelyyn, mutta myös palveluhankintoihin liittyvänä suorituskyvyn tai toiminnallisen vaatimuksen perustana. Palvelujen osalta sovelletaan myös käytettävissä olevia standardeja kohteen määrittelyyn. Tekniset erittelyt tulee laatia tasapuolisen kohtelun turvaavalla tavalla siten, että ne eivät perusteettomasti rajoita kilpailua. Myös sellaiset tuotteet, palvelut tai materiaalit, jotka eivät ole standardin tai muun teknisen määrittelyn mukaisia, mutta täyttävät asetetut hankinnan kohteeseen liittyvät vaatimukset (”tai vastaava”), on hyväksyttävä. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 216-221.)

Eritelmissä ei saa mainita tiettyä valmistajaa tai tiettyä alkuperää olevia tavaroita, tavaramerkkiä, patenttia, tuotetyyppejä, alkuperää, erityistä menetelmää tai tuotantoa siten, että viittaus suosii tai syrjii tarjoajia. Tällainen viittaus sallitaan poikkeuksellisesti vain, jos hankintasopimuksen kohdetta ei ole mahdollista riittävän täsmällisesti ja selvästi kuvata muutoin. (Eskola & Ruohoniemi 2007, 216-221.)

Valintaperusteita ovat halvin hinta tai kokonaistaloudellinen edullisuus. Kokonaistaloudellisen edullisuuden vertailuperusteiden tulee liittyä hankinnan kohteeseen ja mahdollistaa tarjoajien puolueeton arviointi. Vertailuperusteina voidaan käyttää esimerkiksi hankintalaissa mainittuja perusteita kuten laatua, hintaa, teknisiä ansioita, esteettisiä ja toiminnallisia ominaisuuksia, ympäristöystävällisyyttä, käyttökustannuksia, kustannustehokkuutta, myynnin jälkeistä palvelua ja teknistä tukea, huoltopalveluja, toimituspäivää tai toimitus- tai toteutusaikaa taikka elinkaarikustannuksia. (Hyvönen ym. 2007, 204.)

Koska vertailuperusteiden tulee olla syrjimättömiä, sallittua ei esimerkiksi ole sellaisten vertailuperusteiden käyttäminen, jotka suosivat tiettyjä tarjoajia, edellyttävät aiempaa sopimussuhdetta hankintayksikön kanssa tai suosivat paikallista toimittajaa. Tarjousten valinnassa käytettävillä perusteilla tulee pääsääntöisesti olla taloudellista merkitystä hankintayksikölle. Kysymys on julkisten varojen käytöstä, joten hankinnasta aiheutuville kustannuksille eli esimerkiksi hinnalle tulee antaa riittävää painoarvo tarjousten valinnassa. Tarjouksen vertailuperusteina ei tule käyttää sellaisia perusteita, jotka liittyvät ehdokkaiden tai tarjoajien ominaisuuksiin, esimerkiksi tarjoajan muille asiakkaille tarjoamien tuotteiden referenssien lukumäärää eikä muitakaan teknisiin, taloudellisiin tai muihin soveltuvuuden edellytyksiin liittyviä perusteita. (Hyvönen ym. 2007, 204.)

Hankintayksikkö voi hyväksyä vaihtoehtoisia tarjouksia, jos se käyttää valintaperusteena kokonaistaloudellista edullisuutta. Edellytyksenä on, että vaihtoehtoisten tarjousten esittäminen on hankintailmoituksessa ilmoitettu sallituksi, ja että vaihtoehtoinen tarjous täyttää tarjouspyynnössä esitetyt, hankinnan kohteelta edellytetyt vähimmäisvaatimukset sekä vaatimukset vaihtoehtojen esittämiseksi. (Ukko-la 2007.)

3.7 Tarjousten käsittely, vertailu ja hankintapäätöksen tekeminen

Uudessa hankintalaissa säädetään hankintamenettelyn vaiheet sen jälkeen, kun tarjousaika on päättynyt ja tarjoukset on toimitettu hankintayksikölle. Tarjousajan päättymisen jälkeisissä toimenpiteissä tulee noudattaa hankintamenettelyssä edellytetyt oikeusperiaatteita: syrjimättömyys, yhdenvertaisuus, avoimuus ja suhteellisuus.

Tarjousten avaaminen tapahtuu hankintayksikön edustajien ollessa läsnä avaamistilanteessa. Tilaisuudessa olisi myös hyvä olla läsnä yksi tai useampi ns. ”estee-tön” henkilö, joka ei siis osallistu varsinaiseen valintamenettelyyn. Myöhästynyttä tarjousta ei avata, vaan se palautetaan avaamattomana lähettäjälle, kun hankinta-

päätös on tehty ja valitusaika kulunut umpeen. Avaamistilaisuudesta onkin perusteltua laatia pöytäkirja, johon merkitään tilaisuuden aika ja paikka, läsnäolijat, saapuneiden tarjousten kappalemäärä, listaus tarjoajista ja myös edellä mainitut myöhässä saapuneet tarjoukset. (Hyvönen ym. 2007, 217-220, Hytönen & Lehtomäki 2007, 86)

Tarjoajien kelpoisuuden ja soveltuvuuden arviointi on tehtävä ennen tarjoustensa sisällön tarkistamista ja tarjousvertailua. Hankintayksikön tulee arvioida, täyttävätkö ehdokkaat ja tarjoajat asetetut taloudelliseen ja rahoituskelliseen tilanteeseen sekä tekniseen ja ammatilliseen pätevyteen liittyvät, tarjouspyynnössä esitetyt vähimmäisvaatimukset. Suhteellisuusperiaatteen mukaan kelpoisuusvaatimukset on suhteutettava hankinnan laatuun ja laajuuteen sekä hankinnan toteuttamiseen liittyviin taloudellisiin ja muihin riskeihin. Tarjoajan tulee osoittaa tarjouksessaan, että tarjottu tuote täyttää tarjouspyynnössä asetetut vaatimukset, vastaavasti hankintayksikön on hylättävä tarjouspyynnön vastainen tuote tai tarjous. Mikäli jätetyt tarjoukset eivät ole kaikilta osin vertailukelpoisia ja yhteismitallisia, niitä voidaan tarvittaessa pyytää kilpailun ratkaisemiseksi täydentämään ja täsmentämään (tarjoajan kelpoisuuden osoittamiseen liittyvät täydennykset). Tämä ei tarkoita neuvottelemista tarjouksen ehdoista, eikä se saa johtaa kiellettyyn jälkintekemiseen. (Hyvönen ym. 2007, 221-239, Hytönen & Lehtomäki 2007, 87-88.)

Tarjoustensa vertailuun otetaan mukaan vain soveltuviksi todettujen tarjoajien sekä muodollisesti että sisällöllisesti tarjouspyynnön mukaiset tarjoukset. Jos tarjouspyynnön valintaperusteena on ollut halvin hinta, hintavertailu tehdään kaikkien vaatimukset täyttävien tarjoustensa kesken.

Vertailu tehdään ottaen huomioon kaikki kokonaistaloudellisen edullisuuden vertailuperusteet, jos valintaperusteena on kokonaistaloudellinen edullisuus. Hankintalain (62 §) on lueteltu hankintadirektiivin mukaisesti eräitä esimerkinomaisia vertailuperusteita. (Hyvönen ym. 2007, 241-251, Hytönen & Lehtomäki 2007, 88.)

Sen lisäksi vertailuperusteiden asettamista rajoittavat oikeuskäytännössä vahvistetut periaatteet, joiden mukaan:

1. vertailuperusteiden on liityttävä hankinnan kohteeseen eli kohteen ominaisuuksiin, tuotteen käyttämiseen tai palvelun suorittamiseen ja yrityksen toimintaan liittyvät seikat.
2. vertailuperusteiden on oltava objektiivisia ja syrjimättömiä (MAO:176/04 ja MAO:210/05)
3. vertailuperuste koskee seikkoja, joilla taloudellista arvoa hankintayksikölle, ei kuitenkaan puhtaasti taloudellisia esim. hankintalain vertailuluettelon esteettinen ominaisuus tai ympäristönäkökohta
4. vertailuperusteiden perusteella voidaan selvittää, mikä tarjouksista on kokonaistaloudellisesti edullisin
5. vertailuperusteen ei tule varmistaa tarjoajan soveltuvuutta sopimuksen täyttämiseen (tarjoajan kelpoisuus)
6. vertailuperusteet eivät saa antaa hankintayksikölle rajatonta valinnanvapautta
7. vertailuperusteiden painoarvot ja tärkeysjärjestys

Hankinnasta tulee laatia hyväksyttäväksi kirjallinen esitys hankintapäätökseksi henkilölle, jolla on asiassa päätösvalta. Hankintapäätökseen tulee merkitä valittu toimittaja, hankinnan kohde ja määrä, hankinnan arvonlisäveroton kokonaishinta, valittu hankintamenettely perusteluineen sekä selvitys hankinnasta ilmoittamisesta, hankintapäätöksen perustelut valinta- ja vertailuperustein, sovelletut lainkohdat ja liitteenä muutoksenhakuohjeet. (Hyvönen ym. 2007, 241-251, Hytönen & Lehtomäki 2007, 88.)

3.8 Tiedoksianto ja muutoksenhakuohjaus sekä hankintasopimus

Hankintamenettelyssä mukana olleen tulee saada tarpeelliset tiedot, joiden perusteella hänellä on mahdollisuus arvioida hankintamenettelyn oikeellisuutta.

(HE101/2001)

Hankintalain (73 §) mukaan hankintayksikön tulee ilmoittaa ehdokkaalle ja tarjoajalle kirjallisesti tieto tarjouskilpailusta sulkemisesta ja sen perusteista, hankinnan keskeyttämisestä tai tarjouskilpailun ratkaisusta ja sen perusteista. Perusteluvelvollisuus täyttyy esim. siten, että hankintapäätökseen liitetään vertailuperusteita koskeva taulukko, johon on merkitty eri tarjoajien vertailussa kunkin vertailuperusteen osalta saamat pisteet ja kokonaispisteet. Lisäksi tulee perustella, mistä pisteet on saatu ja mistä piste-erot johtuvat. (Hyvönen ym. 2007, 272-278.)

3.9 Hankintamenettelyn julkisuus

Tarjouspyyntö tulee julkiseksi, kun se on allekirjoitettu. Samoin hankintapäätös tulee julkiseksi allekirjoituksen jälkeen. Tarjousasiakirjat julkistetaan vasta, kun hankintaa koskeva päätös tai tilaus on tehty. Tarjoajan liike- tai ammattisalaisuuksia koskevien tietojen osalta tarjousasiakirjat eivät tule julkisiksi. Tarjoajaa pyydetään erottelemaan tarjouksessaan kyseisiä salaisuuksia sisältävät tiedot. Hinta on aina julkinen tieto. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 98; Hyvönen ym. 2007, 280-298).

Tarjouskilpailuun osallistuneilla on asianosaisena oikeus saada tieto hankintapäätöksen tekemisen jälkeen kaikista hankinta-asiakirjoista paitsi salassa pidettävistä tiedoista. Tieto julkisesta hankinta-asiakirjasta voidaan antaa joko suullisesti tai asiakirja annetaan nähtäväksi hankintayksikössä. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 98; Hyvönen ym. 2007, 280-298).

Kaikki hankintoihin liittyvät asiakirjat tulee säilyttää käsittelyn aikana niin huolellisesti, ettei niiden tietoja joudu sivullisille eikä asiakirjat katoa. Käsittelyn päätyttyä asiakirjat toimitetaan arkistoon säilytettäväksi niin, että hankinnan tarkistettavuus säilyy hyvänä. (Julkisuuslaki 621/1999; Valtion hankintakäsikirja 2007, 98; Hyvönen ym. 2007, 280-298).

4 YMPÄRISTÖNÄKÖKOHDAT

Julkisen sektorin rooli on toimia esimerkkinä yksityisen sektorin hankkijoille ja myös tavallisille kuluttajille yleisen edun edistäjänä. Hankintojen suuren määrän vuoksi yritysten on kannattavaa ottaa valintaperusteiden ympäristönäkökohta huomioon tuotesuunnittelussaan. Tuotteille asetettavat vaatimukset kannustavat yritysten tuotekehitystä ympäristömyönteisempään suuntaan. Julkisia hankintoja tekevät ammattimaiset ostajat, jotka tuntevat hyvin hankkimiensa tuotteiden ominaisuudet, ja pystyvät siten arvioimaan eri näkökohdat valintapäätöksissään. (Nissinen 2004, 10.)

Internetistä löytyy runsaasti tietoa ympäristöä säästävistä tuotteista ja niiden valmistajista. Liitteeseen 1 on koottu internet -osoitteita, jotka sisältävät tietoa ympäristöystävällisistä tuotteista ja valmistajista.

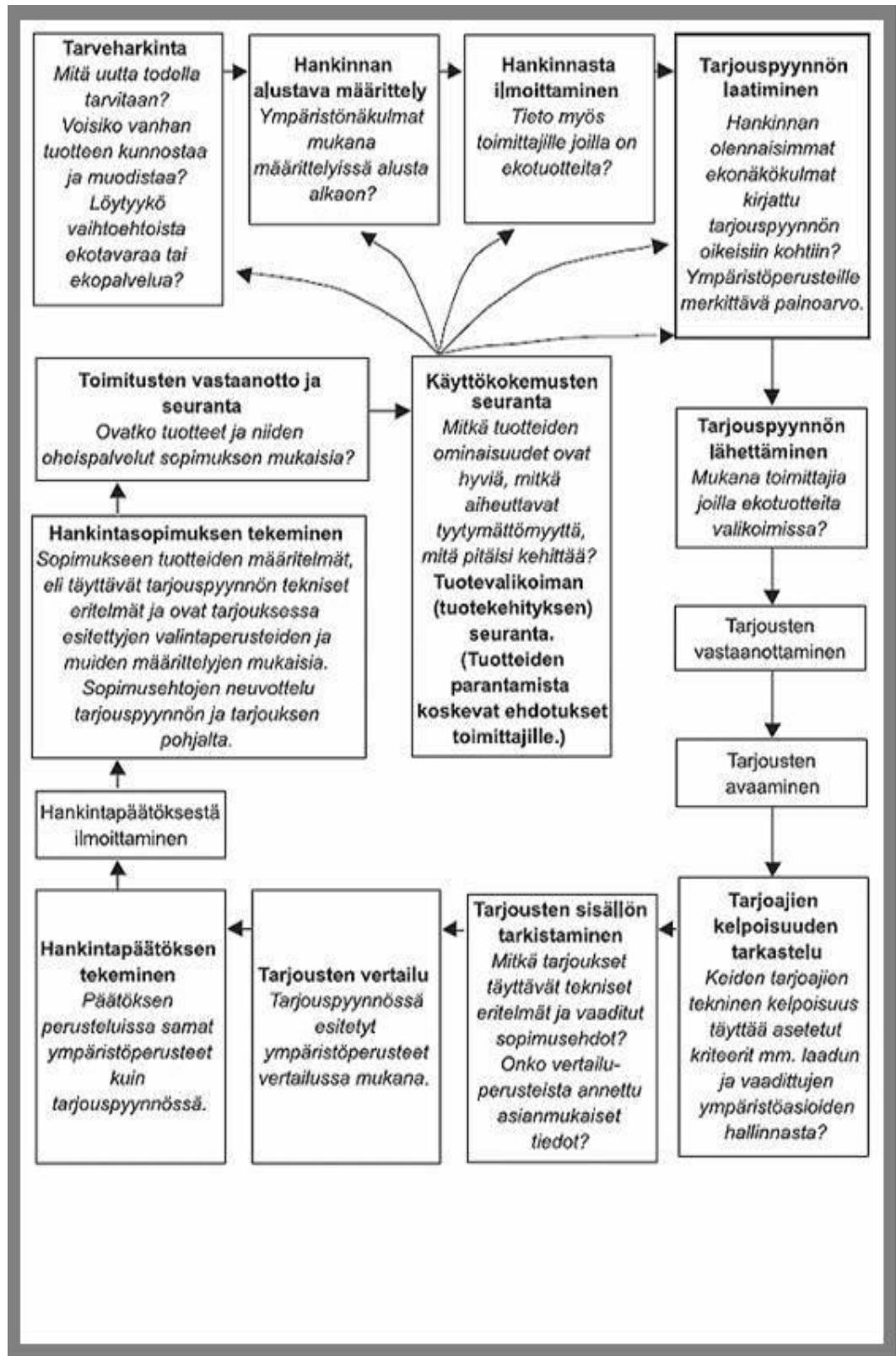
Ympäristöä säästävät julkiset hankinnat

Ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen julkisissa hankinnoissa edistää kestävä kehitystä. Hankintalain mukaan hankintatoimet tulisi järjestää siten, että hankinnan kokonaisuus olisi mahdollisimman taloudellinen, suunnitelmallinen, tarkoituksenmukainen ja myös ympäristönäkökohdat huomioon ottava.

Ympäristönäkökohdat voidaan huomioida kaikissa hankintamenettelyn vaiheissa: hankinnan suunnittelussa, tarjoajien ja ehdokkaiden valinnassa ja hankintasopimuksen tekemisessä (kuviot 7). (Ukkola 2007).

Prosessi jakautuu asteittain seuraaviin vaiheisiin:

- harkitaan, mitkä tavarat tai palvelut soveltuvat parhaiten ympäristöystävällisten hankintojen kohteeksi huomioimalla ympäristövaikutusten lisäksi esim. saatavilla oleva tieto, tarjonta, kustannukset ja näkyvyys
- määritellään tarpeet tarkoituksenmukaisella tavalla
- laaditaan selkeät ja täsmälliset ympäristövaatimuksia sisältävät tekniset eritelmät (ympäristömerkit, elinkaarikustannusmallit, ympäristöystävälliset vaihtoehdot)
- määritellään valintaperusteet direktiivien pohjalta, sisällytetään niihin ympäristöperusteita
- määritellään hankintasopimuksen tekoperusteet. Ympäristöperusteet otetaan huomioon joko vertailuperusteena tai antaa tietty painoarvo ympäristöulottuvuudelle
- käytetään sopimusehtoja asettamaan ympäristövaatimuksia. (Euroopan komissio 2005.)

KUVIO 7. Hankintaprosessi ja ympäristönäkökohtien huomioiminen sen eri vaiheissa (Nissinen 2004, 32)

4.1 Hankintojen suunnittelussa ja kohteen määrittelyssä

Hankinnan suunnittelussa voidaan huomioida myös ympäristönäkökohdat ja asettaa tuotteelle ympäristöominaisuuksia koskevia vaatimuksia. Hankintayksikkö voi määrittää teknisissä eritelmissä (katso kohta 3.6) mm. tavaran valmistuksessa käytettävät materiaalit ja sen, että tuotantoprosessi on ympäristöä säästävä (MAO:105/2004). Vaatimuksia voidaan asettaa myös esim. käyttöiälle tai kierrätettävyydelle. Vaatimusten asettamisessa tulee kuitenkin aina huomioida tasapuolisuuden ja syrjimättömyyden periaatteet. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 77.)

Hankintayksikkö voi käyttää ympäristöominaisuuksiin liittyvien vaatimusten esittämisessä myös ympäristömerkkeihin kuuluvia perusteita tai niiden osia. Ympäristömerkin perusteiden käyttäminen hankinnan kohteen teknisenä eritelmänä edellyttää kuitenkin, että ympäristömerkki on kaikkien asiasta kiinnostuneiden saatavilla ja käytettävissä, esimerkiksi Pohjoismaisen ympäristömerkki ja Euroopan ympäristömerkki. (Hytönen & Lehtomäki 2007, 78.)

4.1.1 Ympäristömerkit

Ympäristömerkkien ensisijaisena tarkoituksena on auttaa kuluttajia tekemään ympäristöä säästäviä kulutus- ja ostopäätöksiä sekä muuttamaan kulutustottumuksia ympäristöystävällisemmiksi. Maailmalla on käytössä useita erilaisia ympäristömerkkejä, joista kaikki eivät ole virallisia. Virallisia ympäristömerkkejä ovat mm. Pohjoismaisen ympäristömerkki ja Euroopan ympäristömerkki. (Ympäristömerkit 2008)

Ympäristömerkinnän tavoitteena on lisätä puolueetonta tietoa tuotteiden ympäristövaikutuksista sekä ohjata tuotteiden valmistusta ja kulutusta ympäristöä säästävään suuntaan. Yritykselle ympäristömerkkien käyttö on usein hyvä markkinointikeino, jolla voidaan viestittää kuluttajille tuotteen ja yrityksen ympäristömyönteisyys. Perusajatuksena kaikissa ympäristömerkeissä on että kussakin tuoteryh-

mässä vain ympäristölle parhaat tuotteet voivat saada ympäristömerkin käyttöoikeuden. Ympäristömerkintä kertoo, että tuote on valmistettu energiaa ja vettä säästäen, jätteen määrää minimoiden sekä uusiutuvia luonnonvaroja ja mahdollisimman vähän luontoa kuormittavia raaka-aineita suosien. (Ympäristömerkit 2008)

EU:n ympäristömerkki

Euroopan ympäristömerkki eli EU-kukka luotiin vuonna 1992 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella. EU-kukka on voimassa kaikissa EU ja ETA -maissa. Jokaisessa maassa on oma organisaationsa valvomassa merkin käyttöä ja huolehtimassa merkin kehitystyöstä. Suomessa merkin käyttöä valvoo ja ohjaa SFS -ympäristömerkintä. EU-kukkamerkki on ainoa riippumaton ympäristömerkki, joka pätee kaikkialla Euroopassa. (EU-komissio 2002)

Euroopan ympäristömerkki perustuu ympäristövaikutuksiin, joita tuotteesta aiheutuu koko sen elinkaaren aikana. Ympäristömerkki myönnetään vain tuotteille, jotka täyttävät ennalta laaditut ympäristön kuoritusta koskevat vaatimukset. Vaatimustaso on asetettu niin, että 5-30 % tuoteryhmän tuotteista voi saada EU-kukkamerkin käyttöoikeuden. EU-kukka myönnetään aina määrääjäksi ja valvonta on jatkuvaa. EU-kukan myöntämisperusteet on vahvistettu yli kahdellekymmenelle tuoteryhmälle ja sen käyttöoikeus on myönnetty sadoille yksittäisille tuotteille. (Ympäristömerkit 2008)

EU-kukkamerkin kriteerit tekstiileille kattavat koko valmistusprosessin. Tavoitteen on vähentää varsinkin tekstiilien valmistuksen aiheuttamia jätevesipäästöjä, mutta myös varmistaa lopputuotteen turvallisuus. Eri raaka-aineille on annettu omat vaatimuksensa esim. puuvillan ja eläinkuitujen torjunta-ainejäämien tulee alittaa sovitut raja-arvot. Luonnonkuitujen valmistuksessa jätevedet on puhdistettava 75–95 -prosenttisesti. Tekokuitujen valmistuksessa syntyvien päästöjen tulee alittaa sovitut raja-arvot ja eräiden kemikaalien käyttö on kielletty tai rajoitettu. (EU-komissio 2002)

Pohjoismainen ympäristömerkki eli Joutsenmerkki

Pohjoismainen ympäristömerkki tunnetaan myös nimellä Joutsenmerkki. Joutsenmerkki on pohjoismaiden yhteinen ympäristömerkki, jonka perusti Pohjoismaiden ministerineuvosto vuonna 1989. Merkin käyttöä valvoo kunkin maan ympäristömerkintäorganisaatio, Suomessa SFS-ympäristömerkintä. Valvonta takaa sen, että merkkiä ei käytetä ilman lupaa ja että merkin saanut tuote todella täyttää sille asetetut vaatimukset. Joutsenmerkin kriteereitä myös kiristetään määrajoin. Kriteerien laadinnassa painotetaan tuotteen aiheuttamia ympäristövaikutuksia koko sen elinkaaren ajalla. Joutsenmerkki asettaa vaatimuksia myös tuotteen laadulle. Joutsenmerkin tavoitteena on kestävän kehityksen edistäminen. Tämä tarkoittaa, että tuotteiden valmistajat ottavat vastuuta ympäristöstä ja kehittävät ympäristön kannalta parempia tuotteita. (Ympäristömerkit 2008)

Joutsenmerkillä on omat kriteerinsä myös tekstiilituotteille. Ne noudattavat pääosin EU:n ympäristömerkin vaatimuksia. Joutsenmerkin vaatimuksissa mennään eräiltä osin pidemmälle kuin EU-ympäristömerkin asettamissa, esim. luonnonkuidun on oltava luomuviljeltyä. Tekstiilituotannon on myös täytettävä sosiaaliset kriteerit. Yrityksellä on oltava myös energiansäästö- ja veden säästösuunnitelma. (Swan labelling of textiles, skins and leather)

4.1.2 Ympäristöjärjestelmät

Ympäristöjärjestelmä tarkoittaa systemaattista tapaa hallita yrityksen ympäristöasioita. Se on työkalu, jolla voidaan jatkuvasti parantaa yrityksen ympäristösuojelun tasoa.

Ympäristöjohtaminen on toiminnan hallintaa niin että ympäristönsuojelulliset tavoitteet otetaan huomioon kaikessa yrityksen toiminnassa ja päätöksenteossa. Ympäristöjohtaminen edistää toiminnan ekotehokkuutta ja vähentää palveluiden ja tuotteiden koko elinkaaren aikaisia ympäristöhaittoja. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

Ympäristöjohtamiseen on kehitetty erilaisia ympäristöjärjestelmiä, -standardeja, -indikaattoreita ja -laskelmia. Ympäristöjohtamisen välineistä tunnetuin on ISO 14001 -standardiin perustuva järjestelmä. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

Ympäristöjärjestelmän avulla organisaatio ottaa ympäristöasiat järjestelmällisesti huomioon kaikessa toiminnassaan. Toimiva ympäristöjärjestelmä auttaa vähentämään haitallisia ympäristövaikutuksia sekä säästämään kustannuksia. (Ympäristömerkit 2008)

Ympäristöjärjestelmässä organisaatio asettaa ympäristötavoitteet, toteuttaa toimenpideohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi, seuraa säännöllisesti tavoitteiden toteutumista ja parantaa jatkuvasti toimintansa ympäristötehokkuutta asettamalla uusia tavoitteita. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

Ympäristöjärjestelmästä saa tietoa ja tuloksia, joita voidaan käyttää sidosryhmille ja myös viranomaisille laadittavissa ympäristöraporteissa sekä viestinnässä ja muussa markkinoinnissa. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

Julkisen sektorin ympäristöasioiden järjestelmällinen hoitaminen on tarpeellista jatkuvasti kehittyvän ympäristölainsäädännön vaatimusten täyttämiseksi. Julkisen sektorin toiminnasta aiheutuvien ympäristövaikutusten laaja-alaisuus ja kytkentöjen monimutkaisuus edellyttävät organisaation sisällä laajaa yhteistyötä, kun ympäristönäkökohtia määritellään ja ympäristöjärjestelmiä rakennetaan. Julkisen sektorin ympäristöjärjestelmä on lähtökohdiltaan samanlainen kuin yksityisissä yrityksissä. Yksityisistä yrityksistä julkisen sektorin organisaatiot eroavat mm. päätöksenteon osalta. Julkisella puolella tehtyjen päätösten ja toimenpiteiden avoimuus korostuu. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

EMAS –ympäristöjärjestelmä on yksityiselle ja julkiselle sektorille tarkoitettu vapaaehtoinen ympäristöjärjestelmä. EMAS –organisaatio sitoutuu noudattamaan ympäristölainsäädäntöä, ympäristönsuojelunsa tason jatkuvaan parantamiseen ja julkiseen raportointiin ympäristöasioistaan. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

Keskeinen ero EMAS-järjestelmän ja ISO 14001 -standardin välillä on suhtautuminen avoimuuteen ja ympäristölainsäädännön noudattamiseen. EMAS edellyttää aina julkista ympäristöselontekoa ja antaa ohjeita sen laatimiseksi. ISO 14001:n mukaan julkinen ympäristöraportti on vapaaehtoinen. EMAS-asetus edellyttää myös, että organisaatio noudattaa ympäristölainsäädäntöä. ISO 14001 -standardin mukaan riittää, että organisaatiolla on menettelytavat, joiden avulla se pääsee lainmukaisuuden tilaan tietyn ajan kuluttua. Lisäksi EMAS-järjestelmässä kiinnitetään erityistä huomiota henkilöstön osallistumiseen ja ympäristönsuojelun tason jatkuvaan parantamiseen. Julkisella sektorilla on käytössä niin EMAS kuin ISO 14001 ympäristöjärjestelmiä. (Ympäristöjärjestelmät 2008)

4.1.3 Eettiset näkökohdat

Julkisissa hankinnoissa voidaan asettaa hankintasopimuksen toteuttamiselle erityisehtoja, jotka voivat koskea erityisesti ympäristö- ja sosiaalisia näkökohtia. Edellytyksenä on kuitenkin, että asetetut ehdot ovat syrjimättömiä ja yhteisöoikeuden mukaisia ja että niistä ilmoitetaan hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä. (Hankintalaki 348/2007, 49 §.)

Kansainvälinen työjärjestö ILO

Kansainvälinen työjärjestö ILO on työelämän kehittämiseen ja yhteiskunnallisten olojen parantamiseen erikoistunut järjestö. Suomi on liittynyt järjestön jäseneksi vuonna 1920. Järjestön tärkeänä tehtävänä on kansainvälisten työelämän normien luominen ja valvonta. (ILO 2008)

ILO:n keskeisimpiä päämääriä ovat köyhyyden poistaminen, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja työllisyys. Päämäärien saavuttamiseksi ILO on laatinut strategian, jonka tavoitteita ovat työntekijöiden perusoikeuksien edistäminen, ihmisarvon mukaisten työ- ja ansiomahdollisuuksien ja työolosuhteiden kehittäminen, sosiaaliturvan kattavuuden laajentaminen ja tehokkuuden lisääminen sekä kolmikantaisuuden ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun edistäminen. ILO laatii kansainvälisiä yleissopimuksia ja suosituksia sekä hyväksyy ohjeita ja julistuksia. Yleissopimuksia on laadittu yhteensä 188, joista Suomi on ratifioinut 97. ILO:n suosituksia on yhteensä 199. (ILO 2008)

Reilun kaupan merkki

Reilun kaupan merkki myönnetään kehitysmaatuotteille, jotka on tuotettu tavallista oikeudenmukaisemmin. Pienviljelijöille taataan pitkä kauppasuhde, oikeudenmukainen hinta ja mahdollisuus ennakkorahoitukseen. Suurtilojen työntekijöille Reilu kauppa takaa kohtuullisen palkan, hyvät työolosuhteet ja mahdollisuuden liittyä ammattiyhdistykseen. Tuottajilta Reilun kaupan järjestelmä vaatii sitoutumista ympäristömääräyksiin ja ihmisoikeussopimuksiin. Tuotannossa on noudatettava kansainvälisen työjärjestön ILO:n sopimuksia, YK:n ihmisoikeuksien julistusta ja lapsen oikeuksien sopimusta. Lapsityövoimaa ei saa käyttää. (Moilala 2007)

4.2 Tarjoajien ja ehdokkaiden valinnassa

Ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon asettaessa vaatimuksia tarjoajien ja ehdokkaiden soveltuvuudelle. Soveltuvuuden arvioimiseksi hankintayksikkö voi vaatia tarjoajilta tai ehdokkailta ympäristönäkökohtiin liittyviä selvityksiä rakennusurakoissa tai palvelun suorittamisessa toteutettavista ympäristönhoitoimenpiteistä. Ehdokas tai tarjoaja voi osoittaa täyttävänsä ympäristönhoitoa koskevat vaatimukset ympäristöhallintajärjestelmän rekisteröinnillä, asianmukaisella sertifikaatilla tai vaihtoehtoisesti omalla kuvauksellaan toimenpiteistä ympä-

ristönsuojelun varmistamiseksi. Ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon myös perusteina tarjoajan poissulkemiselle tarjouskilpailusta. Rikoslain 48 luvun mukaiset ympäristöririkokset voidaan katsoa poissulkemisperusteeksi ammattitoimintaan liittyvinä lainvastaisina tekoina, sulkeminen tarjouskilpailusta edellyttää kuitenkin lainvoimaista tuomiota. Niin ikään poissulkemisperusteeksi luettavana ammattitoimintaan liittyvänä vakavana virheenä voidaan pitää ympäristölainsäädännön noudattamatta jättämistä. (Ukkola 2007, Taipale 2008)

4.3 Tarjouksen valinnassa

Edellytyksenä ympäristönäkökohtien käyttämiseen vertailuperusteina on, että niiden on liityttävä hankinnan kohteeseen, oltava objektiivisia ja syrjimättömiä, eivätkä ne saa antaa hankintayksikölle rajoittamatonta valinnanvapautta. Perusteet on lisäksi ilmoitettava hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä. (Ukkola 2007)

Tarjousten vertailussa voidaan ottaa huomioon myös sellaiset mitattavissa olevat ja hankinnan kohteeseen liittyvät ympäristöominaisuudet, jotka eivät tuota välitöntä etua hankintayksikölle, mutta joilla voidaan kuitenkin vastata yleisen edun tarpeisiin esimerkiksi teknisissä eritelmissä määritellyn enimmäistason alittavien saastepäästöjen huomioon ottaminen tarjousten vertailussa. (Ukkola 2007)

4.4 Hankintasopimuksessa

Ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon hankintasopimuksen erityisehdoissa. Ympäristönäkökohtien osalta erityisehdot voivat liittyä esimerkiksi ympäristönsuojelun tasoon tai toimeenpanoon. Hankintasopimuksessa asetettavat ehdot eivät saa kuitenkaan olla välittömästi tai välillisesti syrjiviä ja niiden tulee lisäksi

ilmoittaa etukäteen hankintailmoituksessa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa, jotta tarjoajat voivat ottaa ehdot huomioon tarjouksia tehdessään. (Ukkola 2007)

Hankintayksikkö voi uuden hankintalain mukaan myös ilmoittaa tarjouspyynnös-
sään tarjoajille tiedot sellaisista viranomaisista, joilta tarjoaja voi saada tietoja
muun muassa ympäristönsuojeluun liittyvistä velvoitteista Suomessa. Ilmoittamal-
la kyseisistä viranomaisista ehdokkaille ja tarjoajille voidaan erityisesti rakennus-
urakoissa ja palveluhankinnoissa edistää sitä, että ehdokkaat ja tarjoajat ovat
tietoisia Suomessa sovellettavista säännöksistä. (Ukkola 2007)

5 CASE PUOLUSTUSVOIMIEN VAATTEISTOHANKINNAT

Case -osiossa käsitellään lyhyesti puolustusvoimien hankintoja ja niiden erityis-
piirteitä. Erityisenä tarkastelun kohteena ovat puolustusvoimien vaatteistohankin-
nat, ja niiden ympäristövaatimukset sekä kuinka niiden täyttymistä valvotaan.

Case -osion viimeisessä osuudessa käsitellään yleisesti tekstiilien valmistuksessa
ja tuotannossa syntyviä ympäristövaikutuksia. Case -osion tarkoituksena on sel-
ventää niin puolustusvoimien hankintatoimea kuin antaa perustietoa tekstiilien
ympäristövaikutuksista ja kuinka ympäristömerkkejä voidaan hyödyntää vaatteis-
ton hankinnoissa.

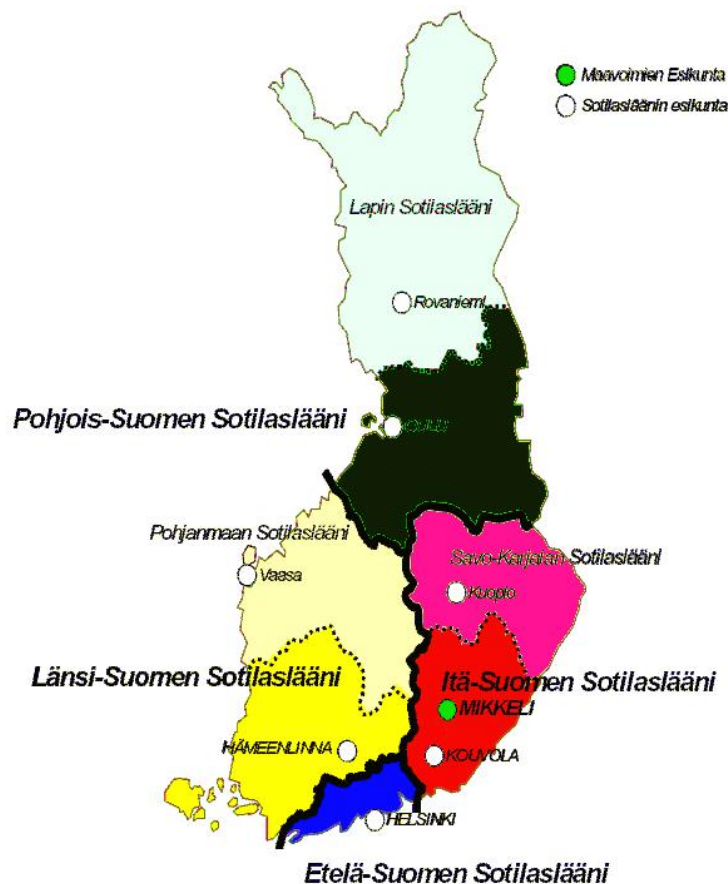
5.1 Puolustusvoimat

Suomen puolustusvoimat on sotilaallinen organisaatio, jonka tehtävänä on puolus-
taa Suomen alueellista koskemattomuutta. Puolustusvoimat pyrkii ylläpitämään
uskottavaa sotilaallista puolustuskykyä, jotta hyökkäys Suomea vastaan olisi
kannattamatonta. Suomen puolustusvoimat on olennaisilta osiltaan koulutusorga-
nisaatio, jossa on vain pieni joukko ammattisotilaita, jotka kouluttavat

asevelvollisia sodan varalta. Puolustusvoimien ylipäällikkönä toimii tasavallan presidentti Tarja Halonen ja komentajana Juhani Kaskeala. (Maavoimien esikunta, henkilöstöosasto 2008, 8-15.)

Uuden lain mukaan puolustusvoimien tehtävänä on Suomen sotilaallinen puolustaminen, muiden viranomaisten tukeminen ja osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan (Maavoimien esikunta, henkilöstöosasto 2008, 11).

Puolustusvoimat jakautuu kolmeen puolustushaaraan: merivoimiin, maavoimiin ja ilmavoimiin. Puolustusvoimien aluehallintoa hoitavat vuoden 2008 alusta sotilasläänit (kuvio 8). Puolustusvoimien sotilaallinen voima on rauhan aikana jaettu joukko-osastoihin, jotka ovat operatiivisten sotilaslääniä, ilmavoimien tai merivoimien alaisia. (Maavoimien esikunta, henkilöstöosasto 2008, 11-15.)

KUVIO 8. Suomen sotilasläänit (Maavoimien esikunta, henkilöstöosasto 2008, 10.)

Puolustusvoimat työllistää kaiken kaikkiaan noin 16 500 henkilöä, joista ammat-
tisotilaiden osuus on noin 8 700. Suomen puolustusvoimien sodan ajan vahvuus
on noin 490 000 henkilöä. Puolustusvoimat kouluttaa vuosittain noin 27 000
varusmiestä ja reserviläistä. (Maavoimien esikunta, henkilöstöosasto 2008, 12.)

Puolustusvoimista on säädetty lailla puolustusvoimista (551/2007).

Puolustusvoimat turvaa Suomen aluetta, kansan elinmahdollisuuksia ja valtiojohdon toimintavapautta sekä puolustaa laillista yhteiskuntajärjestystä tarvittaessa sotilaallisilla voimakeinoin aseellisen hyökkäyksen tai sitä vastaavan ulkoisen uhan kohdistuessa Suomeen. Sotilaallisten voimakeinojen tulee olla sopusoinnussa Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden kanssa. Sotilaallisilla voimakeinoilla tarkoitetaan sotilaan henkilökohtaisen aseensa ja sitä voimakkaampaa asevoiman käyttöä. (Laki puolustusvoimista 551/2007, 4 §)

5.1.1 Ympäristöpolitiikka

Puolustushallinto on huomionut ympäristönsuojelun toiminnassaan jo usean vuosikymmenen ajan. Ensimmäinen ympäristönsuojelutoimikunta perustettiin puolustushallintoon jo 1970-luvulla. Silloin keskeisimpiä asioita olivat jätehuolto, luonnon- ja vesiensuojelu, kemikaalien varastointi ja ongelmajätteiden käsittely. Vuonna 1991 on laadittu ympäristönsuojelun tavoiteohjelma, joka uudistettiin myöhemmin puolustushallinnon ”vihreäksi kirjaksi”. Puolustushallinnon ympäristöpolitiikka julkaistiin 31.12.1998. Siinä puolustushallinto sitoutui ottamaan vastuun luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä sekä jatkuvaan ympäristönsuojeluun. (Puolustusministeriö 2000, 2-10.)

Puolustushallinnon ensisijaisena tehtävänä on huolehtia sotilaallisen maanpuolustuksen voimavaroista, toimintaedellytyksistä ja toiminnasta, mutta myös ehkäistä ympäristöön kohdistuvia uhkia.

Puolustushallinnon ympäristöpolitiikan periaatteita ovat:

- lainsäädännön, määräysten ja vaatimusten noudattaminen
- tietoisuus toimintojen ympäristövaikutuksista ja ympäristömyönteinen asenne
- ennaltaehkäisy ja haittojen minimointi
- varovaisuus ja huolellisuus sekä
- sitoutuminen ympäristönsuojelun jatkuvaan parantamiseen

Puolustushallinnon ympäristöpäämäärinä on selvittää toimintojensa ympäristöris-
kit ja muut ympäristövaikutukset sekä ottaa suunnittelussa, toiminnoissa ja han-
kinnoissa huomioon luonto, ympäristö ja elinkaaret sekä kulttuuriarvot. Se seuraa
ympäristöpäämääriensä toteutumista ja kehittää puolustushallinnon toimintaa
jatkuvasti ympäristön kannalta kestävämpään suuntaan. Ympäristöasioiden hal-
linnassa puolustushallinto soveltaa ISO 14001 ympäristöjärjestelmää. Puolustus-
hallinto järjestää myös ympäristökoulutusta henkilöstölle, varusmiehille, reservi-
läisille ja rauhanturvaajille. Koulutuksen yhtenä tarkoituksena on kannustaa heitä
ympäristömyönteisyyteen. Puolustushallinto osallistuu myös kansalliseen ja kan-
sainväliseen ympäristöyhteistyöhön. (Puolustusministeriö 2000, 4-10.)

Ympäristönsuojelu ja sen koordinointi on jaettu puolustusministeriössä kiinteistö-
ja ympäristöosastolle sekä puolustusvoimissa pääesikunnan terveydenhuolto-
osastolle ja puolustushallinnon rakennuslaitoksessa ylläpidon vastuualueelle.
Yhteistoimintaelimessä johtoryhmä käsittelee puolustushallinnon ympäristötoi-
men päälinjat ja työryhmä valmistelee ja kehittää sekä koordinoi. Yhteistyöeli-
messä on edustajat puolustusministeriöstä, pääesikunnasta, maa-, meri- ja ilma-
voimista, puolustusvoimien materiaalilaitokselta, puolustushallinnon rakennus- ja
metsätoimilaitoksista sekä ympäristöministeriöstä. (Puolustusministeriö 2000, 4-
10.)

Varuskunnissa, varikoilla ja varasto- ja harjoitusalueilla tehdään kuitenkin käy-
tännön ympäristönsuojelutyö. Varuskunnille on käynnistetty toiminta- ja kehiti-
tämishjelma Varsu, jonka lähtökohtana on joukkojen sotilaallinen toiminta.

Varsussa huomioidaan myös toiminnan taloudellisuus, ympäristönsuojelu ja yhteiskunnallinen vuorovaikutus. (Puolustusministeriö 2000, 3-5.)

Puolustusvoimat on vastuussa Suomen maa- ja vesialueiden sekä ilmatilan valvonnasta, sotilaallisen puolustusvalmiuden ylläpidosta sekä sotilaskoulutuksesta. Puolustusvoimilla on varuskunta-, varikko-, varasto-, ampuma- ja harjoitusalueita käytössään yhteensä noin 320 000 hehtaaria. Rakennuksia alueilla on yhteensä n. 19 miljoonaa neliötä. Myös yksityisillä alueilla puolustusvoimilla on mahdollista pitää harjoituksia. (Puolustusministeriö 2000, 3-5.)

Ympäristönsuojelun tehtävät ja vastuut määrätään puolustusvoimien sisäisellä ohjeistuksella. Ympäristönsuojelua johtaa pääesikunta ja maanpuolustusalueiden esikunnat. Vastuu ympäristöasioista on jokaisella tulosyksiköllä. Puolustusvoimien ympäristönsuojelutoimintaa koordinoi, ohjaa ja suunnittelee pääesikunnan terveydenhuolto-osasto. (Puolustusministeriö 2000, 5.)

5.1.2 Hankintatoimi

Puolustushallinto käyttää julkisiin hankintoihin yhteensä n. 5,6 milj.€ jonka osuus valtion julkisista hankinnoista on n. 28 % (taulukko 3). Puolustusvoimien hankintatoimintaa johtaa ja ohjeistaa pääesikunta. Puolustusvoimien sotavarustepäällikkö johtaa puolustusvoimien hankintatoimintaa ja hankintastrategian valmistelun, jonka puolustusvoimien sotatalouspäällikkö hyväksyy. Pääesikunnan materiaali-osasto vastaa hankintatoiminnan ohjaamisesta, kehittämisestä ja järjestelyistä sekä hankintastrategian toteuttamisesta puolustusministeriön materiaalipoliittisten ohjeiden ja puolustusvoimien sotatalouspäällikön vahvistaman strategian mukaisesti. (Tossavainen 2008)

TAULUKKO 3. Valtion aineellisten hankintojen jakautuminen (Pöyhönen 2006.)

Maanpuolustuskalusto	543 000 000
Muut aineet, tarvikkeet ja tavarat	210 500 000
Koneet ja laitteet	163 000 000
Lämmitys, sähkö ja vesi	97 700 000
Arvoltaan vähäiset koneet, kalusteet ja kuljetusvälineet	67 100 000
Poltto- ja voiteluaineet	54 600 000
Kirjat, lehdet ja muut painotuotteet	46 700 000
Elintarvikkeet, juomat ja tupakka	37 600 000
Toimistotarvikkeet	31 600 000
Vaatteisto	13 700 000
Kalusteet	11 400 000
Rakennusmateriaali	11 200 000

Puolustusvoimien hankintapolitiikassa on kolme osa-aluetta:

- hankintatoiminnan tulee täyttää lainsäädännön julkisille hankintayksiköille asettamat velvoitteet eli hankintojen tulee olla määräysten mukaisia
- hankintatoiminnan tulee olla tulosohjattua ja puolustusvoimien sotatalouspäällikön vahvistaman, puolustusministeriön materiaalipoliittiseen strategiaan perustuvan hankintastrategian mukaista eli hankintojen tulee olla ohjattuja
- hankintatoiminnan tulee olla taloudellista ja tehokasta eli hankintojen tulee olla tuloksellisia

Hankintatoiminnan määräystenmukaisuuden, ohjattavuuden ja tuloksellisuuden toteutumisesta tulee huolehtia kussakin hankintayksikössä. (Tossavainen 2008)

Puolustusvoimien hankintatoimintaa ohjaavat lait, asetukset ja alemman asteiset säädökset sekä puolustusvoimien hankintaohje PEMATOS PAK 09:01. Siviilihankinnoissa noudatetaan lakia julkisista hankinnoista 30.3.2007/348.

Laki julkisista hankinnoista ei koske puolustus-, turvallisuus ja salassa pidettäviä hankintoja. Tällä hetkellä puolustus-, turvallisuus ja salassa pidettäville hankinnoille ei ole voimassaolevaa lain tasoista kansallista normia. Puolustus-, turvallisuus ja salassa pidettäviä hankintoja aikaisemmin koskenut asetus 342/1994 on edelleen voimassa ohjeellisena. (Tossavainen 2008)

Puolustusmateriaalihankintoja ohjaavat myös Euroopan puolustusvirasto EDA:n käytännesäännöt. EDA:n käytännesäännöt velvoittavat ilmoittamaan yli miljardin euron hankinnat EDA:n ilmoitustaululla. Puolustusmateriaalihankintoja ohjaa myös puolustusministeriön määräys 76/1995. Määräys sisältää luettelon tavaroista ja palveluista, joiden hankinnoissa ei noudateta lakia julkisista hankinnoista. Puolustusmateriaalihankintoihin liittyy myös EY-perustamissopimuksen artikla 296, joka mahdollistaa jäsenmaille mahdollisuuden keskeisten turvallisuusetujensa vaatiessa halutessaan poiketa yhteisön sääntelystä. Artiklassa on erityisesti mainittu toimenpiteet, jotka liittyvät aseiden, ampumatarvikkeiden ja sotatarvikkeiden kauppaan ja tuotantoon. (Tossavainen 2008)

Hankintojen jakautuminen puolustusvoimissa

Puolustusvoimissa hankinnat jaetaan kahteen pääryhmään hankinnan kohteen ja sovellettavan lain mukaan. Pääryhmiä täydentävät salassa pidettävät hankinnat, turvallisuushankinnat sekä kansainväliset hankinnat. Kuviossa 9 on esitetty hankintojen jakautuminen puolustusvoimissa. (Tossavainen 2008)

Siviilihankinta on hankinta, joka on tarkoitettu pääasiallisesti muuhun kuin sotilaalliseen käyttöön. Siviilihankintoihin sovelletaan lakia julkisista hankinnoista. Siviilihankinnan jaetaan kolmeen ryhmään hankinnan ennakoidun kynnsarvon mukaan EU-kynnsarvot ylittäviin hankintoihin, kansalliset kynnsarvot ylittäviin hankintoihin ja kansalliset kynnsarvot alittaviin hankintoihin. (Tossavainen 2008)

Siviilihankintoja pyritään tekemään valtion konsernitason hankintastrategian sekä talousarviolain (477/2006) mukaisesti yhteishankintoina. (Tossavainen 2008)

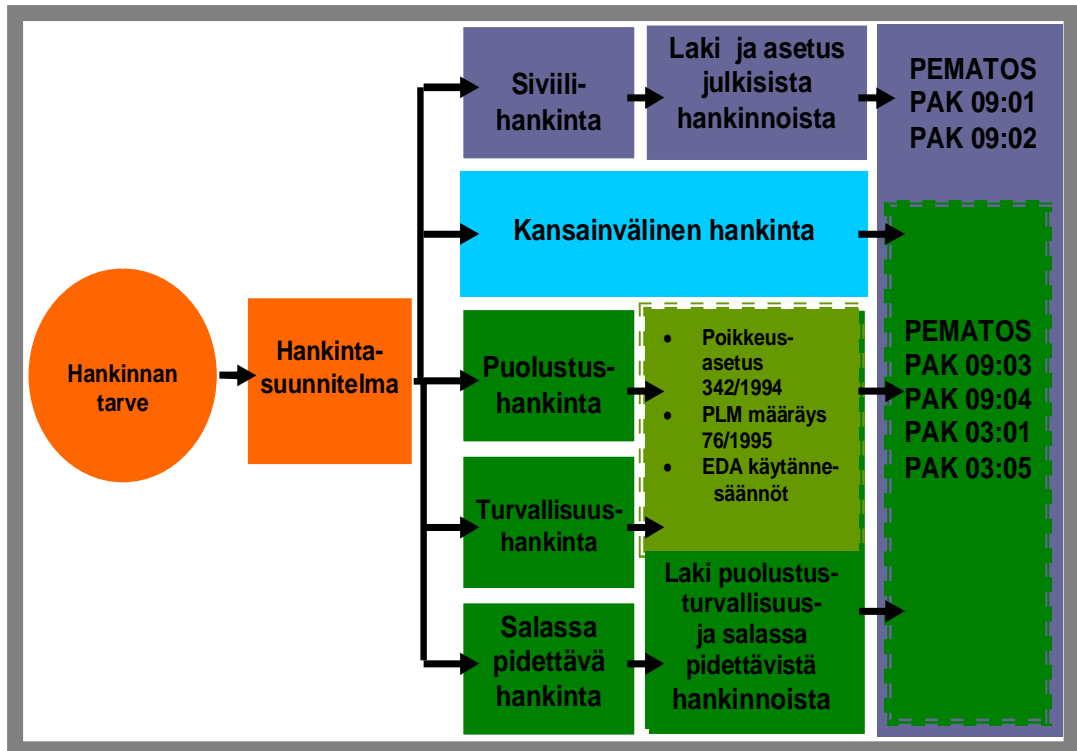
Puolustushankinta jaetaan puolustus-, turvallisuus sekä salassa pidettäviä hankintoja koskevan erityishankintalain sekä käytännesääntöjä koskevan puolustusministeriön ohjauskirjeen nojalla kolmeen ryhmään kynnysarvon mukaan käytännesääntöjen kynnysarvon ylittäviin hankintoihin, kansallisen kynnysarvon ylittäviin hankintoihin ja kansallisen kynnysarvon alittaviin hankintoihin. (Tossavainen 2008)

Salassa pidettävä hankinta on hankinta, joka on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla salassa pidettävä. (Tossavainen 2008)

Turvallisuushankintoja ovat hankinnat joiden toteuttaminen edellyttää lakiin perustuvia erityisiä turvatoimenpiteitä ja jos valtion keskeiset turvallisuusedut sitä vaativat esim. terrorismin torjunta. (Tossavainen 2008)

Salassa pidettävät ja turvallisuushankinnat jaetaan hankintalain mukaan edelleen kahteen ryhmään kansallisen kynnysarvon ylittäviin ja kansallisen kynnysarvon alittaviin hankintoihin riippuen hankinnan kokonaisarvosta eli kynnysarvosta.

Kansainvälisiä hankintoja ovat hankinnat kansainvälisen järjestön erityismenettelyn nojalla, kansainvälinen yhteishankinta ja joukkojen sijoittamiseen liittyvän kansainvälisen sopimuksen nojalla tehtävä hankinta. Kansainvälisiä hankintoja voidaan tehdä suoraan mm. Namsan kautta. Namsa on NATO:n yhteishankintayksikkö, joka on perustettu vuonna 1958. (Tossavainen 2008)

KUVIO 9. Puolustusvoimien hankintojen jakautuminen (Tossavainen 2008)

Kynnysarvot

Puolustusvoimien hankinnat jaetaan EU-kynnysarvot ylittäviin hankintoihin, kansalliset kynnysarvot ylittäviin hankintoihin ja kansalliset kynnysarvot alittaviin hankintoihin. EU-kynnysarvot perustuvat maailman kauppajärjestön julkisia hankintoja koskevassa sopimuksessa sovittuihin kynnysarvoihin. Kansallinen lainsäädäntö määrittelee kansallisen kynnysarvon. Pienhankintoihin eli kansallisen kynnysarvon alittaviin hankintoihin ei sovelleta hankintalain menettelysääntöksiä. Pienhankintoja tehtäessä noudatetaan EU:n perustamissopimuksen yleisiä periaatteita eli syrjimättömän kohtelun, avoimuuden ja suhteellisuuden periaatteita. Puolustusvoimissa on määritelty hankinnan vähäiseksi arvoksi eli suorahankintarajaksi 5000€ eli sen ylittävät hankinnat tulee kilpailuttaa. (Tossavainen 2008)

Yleiset hankintaperiaatteet

Puolustushallinnon yleiset hankintaperiaatteet on esitetty puolustusministeriön materiaali poliittisessa strategiassa ja näitä sovelletaan pääosin siviilihankintoihin.

Yleisiin hankintaperiaatteisiin kuuluu mm.

- Kotimaisen teollisuuden tuotannon ylläpito ja kehittäminen Suomen puolustuksen kannalta strategisilla ja kriittisillä kompetenssialueilla ja luoda edellytyksiä alan tulevaisuudelle. On osattava myös huomioida kotimaisen teollisuuden osaaminen, jotta voidaan turvata myös materiaalin ylläpito ja yhteensovittaminen.
- Hankinnat on tehtävä valtiontalouden kannalta mahdollisimman edullisesti elinkaariajattelu huomioiden.
- Ehdokkaita ja tarjoajia on kohdeltava tasapuolisesti ja syrjimättä.
- Hankinnat on suunniteltava huolellisesti ja kansainvälistä yhteistyötä, yhteishankintoja ja yhteishankintayksiköjä on hyödynnettävä aina kun se on mahdollista ja sillä saavutetaan säästöjä.
- Mikäli hankitaan materiaalia ulkomailta, tulee sen olla valmis ja sen toiminnallisesta luotettavuudesta tulee olla riittävästi näyttöä. Suomi ei saa myöskään olla hankittavan ulkomaisen materiaalin ainoa käyttäjä.
- Suunnittelussa ja päätöksenteossa tulee huomioida koko elinjakson kustannukset ja kokonaisvaikutukset resurssien käyttöön.
- Puolustusmateriaalihankinnat toteutetaan Euroopan puolustusviraston sääntöjen mukaisesti. Valtionhallinnolle kilpailutettua yhteishankinnan sopimusta on käytettävä aina, ellei siihen ole perusteltua syytä.
- Hankinnoissa on huomioitava ympäristönäkökohdat mahdollisimman hyvin.
- Tarjouspyynnöt ja puolustusmateriaalihankinnat on kohdistettava ensisijaisesti EU- maihin tai muihin pohjoismaihin.
- Hankinnoissa sekä tutkimus-, kehittämis- ja testaustoiminnassa on hyödynnettävä kansainvälisiä vaatimuksia ja testausmenetelmiä sekä niiden tuloksia. (Tossavainen 2008)

Hankintaprosessi

Hankintaprosessi puolustusvoimissa noudattaa julkisten hankintojen yleistä hankintaprosessimallia. Puolustusvoimien hankinnoissa hankintojen toteuttamisessa tehtävät ja vastuut jakaantuvat kaupallisen asianhoitajan, teknisen asianhoitajan ja laadunvarmistuksen asianhoitajan kesken. Hankintojen toteutusvastuu on määritetty jokaisessa hankintayksikössä tuoteryhmäkohtaisesti. (Tossavainen 2008)

Jokaiselle hankinnalle määritetään kaupallinen ja tekninen asianhoitaja, joiden tehtävät ja vastuut on määritetty hankintayksikön hankintaohjeessa. Suurimpiin ja merkittävimpiin hankintoihin määritetään myös laadunvarmistuksen asianhoitaja. (Tossavainen 2008)

5.1.3 Hankintojen ympäristönäkökohdat

Puolustusvoimat haluaa olla hyvänä esimerkkinä julkisen sektorin ja yksityisen sektorin hankinnoille sekä myös tavalliselle kuluttajalle. Puolustusvoimat on huomannut myös ympäristönäkökohdan myönteisen vaikutuksen tuotekehitykseen ja tuotteisiin. (Puolustushallinto 2000, 5-15.)

Tavoitteena ympäristönäkökohtien arvioinnissa on että materiaali kehitetään, hankitaan, valmistetaan, varastoidaan, käytetään, ylläpidetään, huolletaan sekä vanhentunut materiaali hylätään ja poistetaan käytöstä lainsäädännön vaatimusten mukaisesti ja kohtuullisin kustannuksin elinkaariajattelun mukaisesti. Elinkaariajattelussa hankinnan arvoon otetaan huomioon tuotteen tai palvelun koko elinkaari eli hankinnan, käytön ja käytöstä poiston kokonaiskustannukset. (Puolustushallinto 2000, 5-15.)

Puolustusvoimat on laatinut hankintalain (348/2007) pohjalta oman hankintaohjeen, jossa on selvitetty mm. kuinka puolustusvoimien tulee hankinnoissaan huomioida ympäristönäkökohdat. Puolustusvoimien hankintojen määrittelyssä tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon ympäristöominaisuuksia koskevia

vaatimuksia. Vaatimuksina voidaan esittää mm. valmistuksessa käytettävät materiaalit ja että tuotantoprosessi on ympäristöä säästävä. Yksittäiselle tuotteelle voidaan määrittää myös tuotteen sähkön, veden tai polttoaineen kulutus, käyttöikä ja kierrätettävyys. Hankinnoissa on kuitenkin huomioitava tasapuolisuus ja syrjimättömyys. (Tossavainen 2008)

Hankintojen vaatimuksissa voidaan käyttää esimerkiksi erilaisten yleisesti hyväksyttävien ympäristömerkkien yksityiskohtaisia perusteita. Hankintayksikkö ei kuitenkaan voi suoraan vaatia, että tuotteella on jokin ympäristömerkki, vaan vaatimusten täyttämiseksi riittää muukin selvitys. (Tossavainen 2008)

Ympäristömerkin perusteiden käyttämiseen vaaditaan seuraavat edellytykset:

- ympäristömerkin perusteet soveltuvat hankittavalle tuotteelle
- vaatimukset on kehitetty tieteellisen tiedon pohjalta
- kaikki asianomaiset tahot ovat voineet osallistua merkin laatimiseen
- merkki on kaikkien osapuolten saatavilla

Ympäristömerkkeinä voidaan puolustusvoimien hankinnoissa käyttää esimerkiksi pohjoismaista ympäristömerkkiä tai EU:n ympäristömerkkiä. (Tossavainen 2008)

Puolustusvoimien eri hankintayksiköt laativat omat tarkemmat hankintaohjeensa, joissa otetaan kantaa mihin ympäristönäkökohtiin sen hankinnoissa tulee erityisesti kiinnittää huomiota. On tärkeää, että hankintayksiköllä on riittävä asiantuntemus myös tältä osin. (Tossavainen 2008)

Puolustusvoimat vaativat suurimmilta puolustusvoimien materiaalia tuottavilta toimijoilta ympäristöjärjestelmän ISO 14001 käyttöä. (Tossavainen 2008)

5.1.4 Hankintojen eettisyys

Puolustusvoimien hankintaohjeessa on mainittu muiden erityisvaatimusten huomioinnottaminen. Nämä erityisvaatimukset voivat sisältää mm. kansainvälisen työjärjestön ILO:n sopimusten noudattamista tai työoloja ja työehtoja sekä vammaisten palvelukseen ottamista. (Tossavainen 2008)

5.2 Vaatteistohankinnat

Puolustusvoimat käyttää vaatetusmateriaalin ylläpitoon 1,5 - 3 milj.euroa/vuosi ja uuden vaatteiston hankintaan n. 9 milj.euroa/vuosi. Näiden lisäksi vaatteistoa hankitaan toimeksiantojen mukaisesti, joihin rahoitus tulee joukko-osastoilta. Puolustusvoimien vaatteistohankintojen järjestelyn tuottamisesta vastaavat Maa-voimien Materiaalilaitoksen alaiset huoltorykmentit. Valtakunnallinen järjestelmävastuu vaatteistohankinnoista on Länsi-Suomen Huoltorykmentillä lukuun ottamatta puolustushaarojen omaa erikoisvaatetusta. (Ranz 2008, haastattelu).

Länsi-Suomen Huoltorykmentti toimii vaatetuksen järjestelmävastuuyksikkönä, joka vastaa mm. vaatetuksen elinjaksosta, vaatteistohankintojen toteuttaminen ja laatii vaatetuksen puitesopimukset. (Miettinen 2008)

Talousvarikko toimii Länsi-Suomen Huoltorykmentin järjestelmävastuulla. Talousvarikko vastaa mm. vaatetuksen kunnossapidon järjestelyistä, vaatetuksen vastaanotosta ja jakamisesta joukoille, teknisten määritelmien tekemisestä ja spesifikaatioiden laatimisesta sekä raportoi vaatetuksen laadun valvonnasta. (Miettinen 2008)

Talousvarikolla työskentelevät insinöörit toimivat hankintojen teknisinä asianhoitajina. Heidän tehtäviinsä kuuluu mm. hankinnan kohteen teknisen osan eli spesifikaation laadinta ja hankintaehdotuksen tekeminen. Tuotteen spesifikaatio sisältää tuotekuvauksen, raaka-aineet, laatuvaatimukset ja rakennepiirroksat. Tekninen asianhoitaja voi siis määrittää tuotekohtaisia laatuvaatimuksia ja ympäristövaatimuksia hankittavalle tuotteelle. Vaatteistohankinnat toteutetaan vuositilausten perusteella tai erillisillä toimeksiannoilla. (Miettinen 2008)

5.2.1 Ympäristövaatimukset

Puolustusvoimien vaatteistohankinnoissa huomioidaan ympäristönäkökohdat vaatimalla, että tuotteen tulee täyttää EU-ympäristömerkin tai joutsenmerkin ympäristövaatimukset. Kriteereillä ei kuitenkaan tarkoiteta ympäristömerkkien ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia. (Ranz 2008, haastattelu)

Usein myös suurimmilta toimittajilta vaaditaan ISO 14001 ympäristöjärjestelmän noudattamista tai vastaavaa. Toimittajien tulee myös esittää asiakkuuteen liittyvän EN ISO 10005 standardin periaatteiden mukaan laadittu laatusuunnitelma. Sopimustoimittajilla tulee olla laadunhallintajärjestelmä, joka noudattaa SFS-EN ISO 9001:2000 tai uudempien versioiden vaatimuksia. Sotilaallisissa hankinnoissa noudatetaan AQAP laatujärjestelmää. (Tossavainen 2008)

Ympäristövaatimukset esitetään hankintojen tarjouspyynnössä seuraavasti:

Tuotteiden tulee täyttää Pohjoismaisen tai EU:n ympäristömerkin voimassa olevat kriteerit tekstiileille. Edellä mainituilla kriteereillä ei kuitenkaan tarkoiteta merkintöjen ympäristön- ja laadunvarmistukseen ja viranomaismääräyksiin liittyviä vaatimuksia. Valituksi tulleen toimittajan on osoitettava kriteerien täyttyminen ko. ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muulla asianmukaisella todistuskeinolla.

Vaatteistohankintojen ympäristökriteerit määrittelee tekninen asianhoitaja. Valmistajan tulee esittää viralliset dokumentit ympäristövaatimusten täytymisestä hankintaprosessin sopimus -vaiheessa, mutta jo tarjouksessa valmistajan tulee ilmoittaa ympäristövaatimusten täyttyminen. Teknisen asianhoitajan vastuulla on tarkistaa, että valmistajan antamat ympäristövaatimusdokumentit sisältävät oikeat ja riittävät tiedot. (Ranz 2008)

5.2.2 Eettisten vaatimukset

Eettistenarvojen huomioiminen puolustusvoimien vaatteistohankinnoissa oli vielä vuonna 2006 hyvin puutteellista Finnwatchin tekemän raportin Ostoksilla verovaroin mukaan. Raportista selviää, että puolustusvoimien hankinnoissa ei esitetty eettisiä normeja tai kriteereitä. Tarjouspyynnöissä esitetty vaatimus lain noudattamisesta ei kattanut työntekijöiden oikeuksia. (Pöyhönen 2006, 2-10.)

Eettistenarvojen huomioiminen on otettu huomioon puolustusvoimien vaatteistohankinnoissa vuodesta 2007 lähtien. Tarjouspyynnöissä on esitetty vaatimuksia, että valmistajan tulee noudattaa ILO:n keskeisimpiä sopimuksia. (Ranz 2008, haastattelu)

Keskeisimmät ILO:n sopimukset ovat ammatillista järjestäytymisvapautta koskeva yleissopimus, kollektiivisen neuvottelutoiminnan yleissopimus, pakkotyötä koskeva yleissopimus, vähimmäisikää koskeva yleissopimus, lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskeva yleissopimus, samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettavaa palkkaa koskeva yleissopimus ja syrjinnän kieltämisestä työssä koskeva yleissopimus (taulukko 4). (ILO 2008)

TAULUKKO 4. ILO:n keskeisimmät sopimukset (ILO 2008)

Ammatillista järjestäytymisvapautta koskeva yleissopimus 87/1948
Kollektiivisen neuvottelutoiminnan yleissopimus 98/1949
Pakkotyötä koskeva yleissopimus 29/1930
Vähimmäisikää koskeva yleissopimus 138/1973
Lapsityön pahimpien muotojen kieltämistä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskeva yleissopimus 182/1999
Samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettavaa palkkaa koskeva yleissopimus 100/1951
Syrjinnän kieltäminen työelämässä koskeva yleissopimus 111/1958 tekniset ansiot

Tarjoajan tulee tarjouksessa esittää selvitys ILO:n sääntöjen noudattamisesta sekä omalta että mahdollisten alihankkijoiden osalta. Eettisten näkökohtien toteutumista valvotaan luottamalla vakuuteen, jonka toimittaja on antanut. (Ranz 2008, haastattelu)

5.3 Tekstiilien ympäristövaikutukset

Vaateistoa hankitaan julkisilla varoilla vuosittain noin 14 miljoonalla eurolla, ja kotitalouksien tuloista noin 10% käytetään tekstiileihin, joten niiden valinnalla on suuri merkitys ympäristöön. Tekstiilien ja vaatteiden valmistus tapahtuu pääasiassa kehitysmaissa, joissa ympäristöpäästöjä ei ole lailla säädetty. Tämä aiheuttaa sen, että tuotanto edullisempaa, mutta myös saastuttavampaa kuin teollisuusmaissa. Kehitysmaissa valmistaminen on edullisempaa myös alhaisen palkkatason vuoksi. Kehitysmaiden työntekijöiden alhaisen palkkatason ja puuttuvien

oikeuksien takia työolosuhteet voivat olla myös epäinhimillisiä. Usein myös tuotantomenetelmät ovat ympäristöä kuormittavia. Tekstiilien ympäristövaikutukset syntyvät pääosin käytöstä ja huollosta. Kuidun valmistus ja muut tekstiiliprosessit aiheuttavat noin 1/3 ympäristövaikutuksista. (Talvenmaa 2002, 8.)

Tekstiilien valmistus

Luonnonkuitujen valmistuksesta syntyvät ympäristöhaitat aiheutuvat pääasiassa kastelusta, lannoituksesta, torjunta-aineista, eroosiosta, energiankulutuksesta ja veden pilaantumisesta. Valmiisiin tuotteisiin voi kuidun mukana kulkeutua mm. raskasmetalleja ja ympäristömyrkyjä. (Talvenmaa 2002, 12-24.)

Tekokuitujen valmistuksessa ympäristöhaittoja syntyy niiden energiankulutuksesta, kloorivalkaisusta, öljyvarantojen käytöstä ja ilma- sekä vesipäästöistä. Uusilla tuotantomenetelmillä voidaan kuitenkin ehkäistä tekokuitujen ympäristöhaittoja huomattavasti. (Talvenmaa 2002, 12-37.)

Langan valmistuksessa ympäristöä kuormittavia tekijöitä ovat kehruuöljyt ja aviointiaineet. Nämä sisältävät mineraalipohjaisia öljyjä, emulgointiaineita ja homeensuoja-aineita. (Talvenmaa 2002, 12-37.)

Kankaiden ja neulosten valmistuksessa syntyy päästöä vesistöön liistausloimiliistereistä. Liisterit sisältävät pääosin tärkkelystä, polyvinyylialkoholia tai polyakrylaattia. Kankaiden tai neulosten pinnoittamiseen ja laminoimiseen käytetään liuottimia, jotka aiheuttavat päästöjä ilmakehään. (Talvenmaa 2002, 12-37.)

Tekstiilien valmistuksessa ympäristöä kuormittavin osa syntyy värjäyksessä ja viimeistelyssä. Synteettiset kuidut ovat vähemmän haitallisia kuin luonnonkuidut, koska luonnonkuitujen viimeistelyssä ja värjäyksessä tarvitaan huomattavasti enemmän energiaa, vettä ja kemikaaleja. (Talvenmaa 2002, 12-37.)

Kehittyneillä värjäysmenetelmillä ja myrkyttömällä väriaineilla voidaan vähentää huollon tarvetta ja pidentää tuotteen elinkaarta. Ympäristöä säästävillä menetelmillä ja aineilla on siis suuri merkitys tekstiilien ympäristövaikutuksiin. Taulukossa 5 on esitetty eri värjäysaineiden ja apuaineiden sisältämiä haitallisia aineita. (Talvenmaa 2002, 37-40.)

TAULUKKO 5. Värjäysaineiden ja apuaineiden haitalliset aineet (Talvenmaa 2002, 37-40.)

VÄRIINEET	
SUORAVÄRIT	Raskasmetalleja (kupari, nikkeli, kromi, lyijy, elohopea, sinkki, arseeni, kadmium)
ERÄÄT AZO-VÄRIT	Karsinogeenisiä amineja
BENZIDINIVÄRIT	Karsinogeenisiä
APUINEET	
TURVOTINAINIET ELI CARRIERIT	Aromaattisia, orgaanisia ja halogeenisiä yhdisteitä jätevesiin
MUUT	Hapot, emäkset, suolat, hapettimet, pelkistimet, liuottimet, formaldehydi

Tekstiileille voidaan tehdä useita erilaisia viimeistyksiä niiden käyttötarkoituksen mukaan (taulukko 6). Viimeistelykäsittelyillä materiaalista voidaan tehdä esimerkiksi vettähylykivä tai heikosti palava. Viimeistelykäsittelyt kuormittavat luontoa ja saattavat aiheuttaa myös tuotteen käyttäjälle terveyshaittoja. (Talvenmaa 2002, 37-40.)

TAULUKKO 6. Viimeistyskäsittelyiden vaikutukset ympäristöön. (Talvenmaa 2002, 37-42.)

VIIMEISTYSKÄSITTELYJEN VAIKUTUKSET YMPÄRISTÖÖN	
MEKAANISET VIIMEISTYKSET	> ENERGIA
TEKNISET VIIMEISTYKSET	> PÄÄSTÖT ILMAAN
* KIVIPESU	> LAAVAKIVEN LOUHINTA
KEMIALLISET VIIMEISTYKSET	> PÄÄSTÖT VESISTÖIHIN
* MUOTO- JA MITTAPYSYVYYS, SILIÄVYYS	> FORMALDEHYDI, HARTSIT, KLOORIYHDISTEET
* VEDEN JA LIAN HYLKIVYYS	> PARAFIINIT, HARTSIT, SILIKONIYHDISTEET, FLUORIYHDISTEET
* PALOSUOJAUS	> BROMI-, KLOORIYHDISTEET, FORMALDEHYDI, FOSFORI, TYPPI, CFC-YHDISTEET
* ANTISTAATTIVIIMEISTYS	> SYNTEETTISET TENSIDIT
* HOMEEN- JA KOINSUOJAUS JA SÄILÖNTÄ	> PCP, PCB, SINKKI, KUPARI, AROMAATTISIA SULFOAMIDI-, FLUORIYHDISTEITÄ

Tekstiilien pesusta ja huollosta aiheutuvat ympäristövaikutukset

Tekstiilien pesu ja huolto aiheuttavat 2/3 tekstiilien ympäristövaikutuksista koko elinkaaren aikana. Kuluttajalla on suuri rooli tekstiilien pesusta ja huollosta aiheutuviin ympäristövaikutuksiin. Turhia pesukertoja välttämällä, ympäristöystävällistä pesuainetta käyttämällä ja täysillä koneellisilla saadaan jo suuria säästöjä niin veden kuin energiankin suhteen. On myös huomioitava, että hyvän tuotteen elinkaari on pitkä. Pesuaineet sisältävät paljon vesistöjä kuormittavia aineita kuten esim. synteettisiä tensidejä, fosfaatteja, zeoliitteja, booria, optisia kirkasteita, koinsuoja-aineita ja saippuaa. (Talvenmaa 2002, 56-61.)

Tekstiilijätteiden ympäristövaikutukset

Tekstiilijätteitä kertyy vuodessa noin 70 000 tonnia, joista yli 2/3 tulee kotitalouksista ja vajaa 1/3 teollisuudesta ja palveluista. Tekstiilijätteiden määrä on noin 1-5% kaikista kotitalouksien jätteistä.

Tekstiilien elinkaarta pidentämällä saadaan vähennettyä niiden aiheuttamia ympäristövaikutuksia. Elinkaarta voidaan pidentää esimerkiksi lahjoittamalla tuote hyväntekeväisyyteen tai viedä se kirpputorille, mutta myös jatkamalla tekstiilin käyttämistä alkuperäistä tarkoitusta pidemmälle muuntamalla sen käyttötarkoitusta. Tekstiili voidaan esimerkiksi leikata matonkuteiksi, siivousliinoiksi tai modifioida se uudelleenlaiseksi. Ehjät lisätarvikkeosat kuten esim. napit, soljet, vetoketjut voidaan käyttää uudelleen. (Talvenmaa 2002, 64-68.)

Lähes kaikkea tekstiilijätettä voidaan kierrättää, tosin kierrätyskin kuluttaa osaltaan luonnonvaroja ja energiaa. Kun kierrätettävyys otetaan huomioon jo tuotteen alkuvaiheessa eli suunnittelussa, voidaan sen kierrätettävyttä helpottaa ja sen kustannukset alenevat. Luonnonmateriaaleista valmistetut kuitujätteet voidaan kompostoida, mutta sen maatumista hidastavat tuotteessa vielä olevat kemikaalit. Kemikaalit saattavat myös olla ympäristölle haitallisia. Synteettisistä kuiduista valmistetut tuotteet eivät maadu, mutta ne voidaan kierrättää kemiallisesti, tosin sen on vielä hyvin kallista. Osa tekstiileistä voidaan hävittää myös polttamalla, mutta tällöin niistä voi vapautua haitallisia yhdisteitä ilmaan. Yksi kierrätystapa on tekstiilien uusiokäyttö eli käyttökelvottomat tekstiilit revitään kuiduiksi ja siitä valmistetaan uusiolankaa, jota voidaan käyttää esimerkiksi öljynimeytysmattojen valmistukseen. (Talvenmaa 2002, 64-68.)

5.4 Pohdintoja

Puolustusvoimien vaateistohankinnoissa ympäristövaatimuksina on määritelty, että tuotteen tulee täyttää EU-ympäristömerkin tai Joutsenmerkin vaatimukset tekstiileille. Edellä mainittujen ympäristömerkkien kriteerit ovat lähes samanlaiset, Joutsenmerkki eroaa EU-ympäristömerkistä lähinnä sosiaalisilla vaatimuksilla. Puolustusvoimat esittävät erikseen myös sosiaalisia ja eettisiä vaatimuksia vaateistohankinnoissaan, joten joutsenmerkin käyttöä vaatimuksena tulisi harkita.

Ympäristömerkit asettavat vaativia kriteereitä tekstiileille. EU-ympäristömerkin vaatimukset tekstiileille sisältää yleisiä periaatteita, arviointiperusteita ja käyttökelpoisuusperusteita. Yleiset periaatteet koskevat arviointiperusteiden tavoitteita ja arviointi- ja todentamisvaatimuksia. Arviointiperusteilla pyritään hidastamaan vesistöjen pilaantumista rajoittamalla tekstiilien tuotantoketjussa syntyviä ympäristöpäästöjä. Arviointiperusteet on jaettu kolmeen pääluokkaan, jotka koskevat tekstiilikuituja, prosesseja ja kemikaaleja sekä käyttökelpoisuutta.

Kuitukohtaiset arviointiperusteet on esitetty akryylille, puuvillalle ja muille siemenkuiduille, elastaanille, pellavalle ja muille runkokuiduille, raakavillalle ja muille eläinkuiduille, selluloosamuuntokuiduille, polyamidille, polyesterille ja polypropeenille. Myös muut kuidut ovat sallittuja lukuun ottamatta mineraalikuituja, lasikuituja, metallikuituja, hiilikuituja ja muita epäorgaanisia kuituja. (EU-komissio 2002)

Prosesseja ja kemikaaleja koskevia arviointiperusteita sovelletaan tuotteen kaikkiin tuotantovaiheisiin ja myös kuitujen tuotantoon. Arviointiperusteet on esitetty taulukossa 7.

TAULUKKO 7. Arviointiperusteet (EU-komissio 2002)

Arviointiperusteet EU-ympäristömerkki tekstiilit	
<ul style="list-style-type: none"> • kuitujen ja lankojen arviointi- ja viimeistelyaineet • biosiidiset ja biostaattiset tuotteet • värin ja väripigmentin poisto • painon lisääminen • kemialliset apuaineet • pesuaineet, kankaan pehmitteet ja kompleksimuodostajat • valkaisuaineet • väriaineiden epäpuhtaudet • pigmenttien epäpuhtaudet • kromipeittävärjäys • metallikompleksivärit 	<ul style="list-style-type: none"> • atsovärit • karsinogeeniset, mutageeniset tai lisääntymisen kannalta toksiset värit • herkistävät värit • polyesterin halogenoidut kantoaineet • painanta • formaldehydi • märkäprosessin jätevesipäästöt • palonsuoja-aineet • kutistumisenestoaineet • viimeistelyaineet • täytteet • pinnoitteet, laminaatit ja kalvot • energian ja vedenkulutus

Käyttökelpoisuusperusteet sisältävät valmiin kankaan tai lopputuotteen perusominaisuuksia, joita ovat mittamuutokset pesun ja kuivauksen aikana, värien vesi-pesunkesto, värien hienkesto, värien kuiva ja märkähankauksenkesto sekä värien valonkesto. (EU-komissio 2002)

EU-ympäristömerkki on vain yhdellä suomalaisella tekstiiliyrityksellä, Joutsenmerkkiä ei ole yhdelläkään. (Ympäristömerkit 2008)

Tämä herättää kysymyksen, kuinka suomalainen tekstiili- ja vaatetusteollisuus pystyy vastaamaan puolustusvoimien vaateistohankintojen ympäristövaatimukseen?

Suomalaisen tekstiili- ja vaatetusteollisuuden näkemyksiä ympäristömerkeistä Suomessa on järjestetty 2000 -luvun alussa tekstiilipaneelikokouksia. Pidettyjen tekstiilien tuotepaneeli kokouksien juuret juontavat EU:n ympäristöpolitiikkaan ja sen parissa nousseeseen ajatteluun tuotelähtöisestä ympäristönsuojelusta. Tekstiilien tuotepaneelin tarkoituksena on tuottaa ja esittää ymmärrettävää ja luotettavaa ympäristötietoa tekstiileistä sekä kartoittaa ympäristömerkkejä ja kertoa kuluttajille tekstiilien ympäristönäkökohdista ja ekotehokkuudesta. (Nissinen 2003)

Tekstiilipaneelissa oli edustajia kaupan ja valmistajien keskusjärjestöistä, valmistajista, korkeakouluista ja tutkimuslaitoksista sekä ympäristöhallinnosta. Tekstiilipaneelissa kerättiin näkemyksiä tekstiilien tärkeimmistä ympäristöindikaattoreista. Tärkeimmiksi ympäristöindikaattoreiksi nousivat haitallisten aineiden käyttö kuiduissa ja prosessissa, tuotteen laatu ja päästöt vesistöihin. (Nissinen 2003)

Paneelissa selvitettiin myös valmistajien ja kaupan alan näkemyksiä EU-ympäristömerkistä. Kyselyssä ilmeni, että ympäristömerkityillä tuotteilla on vähän kysyntää ja EU-ympäristömerkki on tarpeeton, koska Öko-Text on riittävä ympäristömerkki. Paneeliin osallistuvista valmistajista kaikki käyttivät Öko-text 100 –standardia hankinnoissaan ja osa valmistajista myös omissa tuotteissaan.

Kyselyssä tuli esille myös, että EU-ympäristömerkin kriteerit täyttäviä toimittajia on vaikea löytää ja merkinnästä saatava hyöty ei vastaa siitä aiheutuva kustannuksia sekä kriteerien osoittamiseksi tarvittavat testit ovat liian kalliita. (Nissinen 2003)

EU-ympäristömerkin edellyttämiä kemiallisia analyysijä tuottavia yrityksiä Suomessa on alle 5, joista mikään yritys ei pysty täysin analysoimaan kaikkia merkin edellyttämiä kemikaaleja. (Nissinen 2003)

Öko-tex 100

Öko-tex standard 100 on tuoteturvallisuusmerkki, joka on luotu nimenomaan tekstiileille ja siinä on raja-arvot haitallisille torjunta-aineille, väriaineille ja kemikaaleille sekä laatuvaatimuksia värienkestävyydelle. Merkki ei siis ole tae viljelymenetelmien puhtaudesta, vaan siitä että valmiissa tuotteessa ei ole haitallisten aineiden jäämiä. Öko-tex on laajin eurooppalainen tekstiilien ympäristömerkki. Öko-tex 100 sertifikaatti on myönnetty seitsemälle suomalaiselle tekstiiliyritykselle. (Öko-tex 100)

Vertailu Saksan puolustusvoimien vaatteistohankintojen ympäristövaatimuksiin Saksan puolustusvoimien vaatteistohankinnoissa ympäristövaatimukset on määritetty teknisissä spesifikaatioissa. Tekniset spesifikaatiot sisältävät eettisiä vaatimuksia, ympäristö- ja teknisiä laatuvaatimuksia. Tekniset spesifikaatiot on jaoteltu kangaskohtaisiin ja yleisiin ehtoihin. Yleiset ehdot sisältävät ympäristö- ja tuotantovaatimuksia sekä toimitusohjeita. Esimerkiksi luonnonkuiduista valmistetuille kudotuille kankaille on laadittu yleinen spesifikaatio, joka sisältää taulukon 8 mukaisia ympäristövaatimuksia. (Technische Lieferbedingungen TL 8305-0011. 2004)

Saksan puolustusvoimat esittävät tekniset laatuvaatimukset kangaskohtaisissa teknisissä spesifikaatioissa. Kangaskohtaisissa teknisissä spesifikaatioissa on esitetty mm. kankaan tekstiilirakenne, lankanumerot, värinkesto- ja mittamuutosvaatimuksia. (Technische Lieferbedingungen TL 8305-0044. 2005)

TAULUKKO 8. Saksan puolustusvoimien ympäristövaatimukset luonnonkuiduis-
ta valmistetuille kudotuille kankaille (Technische Lieferbedingungen TL 8305-
0011. 2004)

pH	4.0-9.0 ei iho kosketuksissa olevat kankaat, ei villasta valmistetut
	4.0-7.5 iho kosketuksessa olevat kankaat ja villasta valmistetut
Formaldehydi	< 75 mg/kg alusvaatteet ja päällysvaatteet
	< 300 mg/kg reput, rinkat ja vuorikankaat
Raskasmetallit	arseeni < 1.0 mg/kg
	lyijy < 1.0 mg/kg
	kadmium < 0.1 mg/kg
	elohopea < 0.02 mg/kg
	kupari < 50.0 mg/kg
	koboltti < 4.0 mg/kg
	nikkeli < 4.0 mg/kg
	kromi < 2.0 mg/kg
Pesticidit eli torjunta-aineet	yhteensä < 1.0 mg/kg, pois lukien kloorifenolit
Kloorifenolit	PCP, TeCP, TCP ja niiden suolat sekä esterit on kielletty rot-proof viimeistelyissä
	< 0.5 mg/kg trikloorifenoli, pentakloorifenoli, tetrakloorifenoli
Prosesseissa ja viimeistelyissä sekä värjäyksessä syntyvät haitalliset aineet	ökotex 100 standardin mukaisesti
Haju	vähintään 3

6 YHTEENVETO

Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin julkisia hankintoja, ja kuinka niissä voidaan huomioida ympäristönäkökohdat. Erityisenä tutkimuskohteena olivat puolustusvoimien vaatteistohankinnat ja niiden ympäristövaatimukset.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää julkisen hankintaprosessin kulkua, ja missä sen eri vaiheissa voidaan esittää ympäristövaatimuksia. Tavoitteena oli selvittää mitä lainsäädäntö, tutkimukset ja erilaiset artikkelit kertovat julkisista hankinnoista yleisesti, ja miten ympäristönäkövaatimukset on esitetty hankintaprosessin eri vaiheissa. Työssä selvitettiin hankintaprosessin kulku hankinnan suunnittelusta aina hankintamenettelyn julkisuuteen saakka.

Työssä käsiteltiin ympäristönäkökohdat hankinnoissa hankintaprosessin kautta eli miten ja minkälaisia ympäristövaatimuksia voidaan esittää eri hankintaprosessin vaiheissa. Ympäristövaatimuksia selvitettiin tutkimalla ympäristömerkkejä ja niiden kriteereitä sekä ympäristöjärjestelmiä.

Työssä otettiin huomioon myös eettiset näkökohdat, jotka liittyvät läheisesti vaatteistohankintoihin.

Tutkimuksessa selvisi, että ympäristövaatimuksia voidaan esittää julkisissa hankinnoissa. Ympäristövaatimuksia esitettäessä tulee kuitenkin hankintoja tekevillä olla riittävä tuntemus ympäristökriteereistä ja ympäristömerkkien asettamista vaatimuksista.

Opinnäytetyön tutkimuskohteena olivat puolustusvoimien hankintatoimi ja erityisesti vaatteistohankintojen ympäristövaatimukset. Sen tavoitteena oli selvittää miten ympäristönäkökohdat otetaan huomioon vaatteistohankinnoissa, ja minkälaisia kriteereitä on asetettu.

Tutkimus osoitti, että puolustusvoimat huomioi ympäristövaatimukset niin hankintaohjeissaan kuin hankinnoissaankin. Vaatteistohankinnoissa ympäristövaati-

muksina on esitetty EU-ympäristömerkin tai Joutsenmerkin asettamat kriteerit tekstiileille. Vaatimuksia on käytetty vuoden 2008 alusta lähtien, joten kokemusta saaduista tarjouksista ei vielä ole.

Tutkimuksessa esitettiin suomalaisten tekstiili- ja vaateusteollisuuden edustajien näkemyksiä kyseisistä ympäristömerkeistä. Sen perusteella voidaan tulkita, että puolustusvoimien vaateistohankintojen ympäristökriteerit ovat liian vaativia.

LÄHTEET

Julkaistut painokset

Aalto-Setälä, I., Kärkkäinen, H. K., Lehto, P., Petäjäniemi-Björklund, A. & Stenborg, M. 2001. Kilpailulait ja laki julkisista hankinnoista. Pieksämäki: Tietosanomama Oy

Eskola S. & Ruohoniemi E. 2007. Julkiset hankinnat. Juva: WS Bookwell Oy.

Hytönen, T. & Lehtomäki, L. 2007. Valtion hankintakäsikirja 2007. Helsinki

Hyvönen, O., Kess, K., Piisi, T., Tuomela H. & Uotila J. 2007. Julkiset hankinnat hankintayksiköissä. Helsinki: Edita Prima Oy

Maavoimien esikunta, Henkilöstöosasto. 2008. Varusmies 2008. Opas varusmiespalvelukseen valmistautuvalle. Edita Prima Oy, Helsinki

Nissinen, A. 2004. Julkisten hankintojen ympäristöopas. Helsinki: Edita Prima Oy

Puolustusministeriö. 2000. Puolustushallinto ympäristö 2000. Libris Oy, Helsinki

Talvenmaa, P. 2002. Tekstiilit ja ympäristö. 2. painos. Kainuun Sanomat Oy, Arkkipaino

Lait, asetukset ja oikeuden päätökset

Valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista 614/2007. Annettu Helsingissä 24.5.2007

Laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista 349/2007. Annettu Helsingissä 0.3.2007

Laki julkisista hankinnoista 348/2007. Annettu Helsingissä 30.3.2007

Laki puolustusvoimista 551/2007. Annettu Helsingissä 11.5.2007

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi julkisista hankinnoista sekä vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista. HE 50/2006. Annettu Helsingissä 28.4.2006.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi julkisista hankinnoista annetun lain muuttamisesta. HE 101/2001. Annettu Helsingissä 14.6.2001.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999. Annettu Helsingissä 21.5.1999.

Markkinaoikeuden päätökset

MAO:140/07, Dnro 283/06/JH, antopäivä 9.5.2007. Lehtimäen kunta – tilitoimistopalvelut - hankintailmoituksen laiminlyöminen

MAO:176/04, Dnro 58/04/JH, antopäivä 10.9.2004. Kesälahden kunta - Kesälahden kunnan metsänhoitopalvelut - epäselvä tarjouspyyntö – arviointiperusteet - paikallisen toimittajan suosiminen.

MAO:210/05, Dnro 13/05/JH, antopäivä 9.9.2005. Maanmittauslaitos – tulostinlaitteet – arviointiperusteet - tarjousten vertailu.

MAO:105/2004, Dnro 66/04/JH, annettu 31.5.2004. Porin kaupunki – PC-työasemien ja tulostimien hankinta – tarjousten vertailu – hankintapäätöksen perusteleminen.

MAO:260/06, Dnro 574/05/JH, antopäivä 7.12.2006. Järvenpään kaupunki - kielistudion ja atk-luokkien järjestelmät ja laitteet - tarjoajan kelpoisuus - tarjouksen tarjouspyynnön mukaisuus

Suulliset lähteet

Ranz, J. 2008. Hankintapäällikkö. Länsi-Suomen Huoltorykmentti. Haastattelu 13.3.2008.

Taipale, I. 2008. Julkiset hankinnat. Opintojakso Lahden ammattikorkeakoulu, Liiketalouden laitos, Lahti kevät 2008.

Puolustusvoimien oma materiaali

Miettinen, J. 2008. Vaatetuksen järjestelyt puolustusvoimissa 1.1.2008 alkaen, LSHRE:n asiakirja

Ranz, J. 2008. Länsi-Suomen Huoltorykmentin hankintaohje (luonnos v.1.0 1.1.2008)

Tossavainen, K. 2008. Puolustusvoimien hankintaohje PEMATOS PAK 09:02 (v.3.0/20080207). Pääesikunta materiaaliosasto 2008

Elektroniset lähteet

Euroopan komissio. 2005. Ympäristöä säästäviä hankintoja. Käsikirja ympäristönäkökohtien huomioon ottamisesta julkisissa hankinnoissa [pdf-tiedosto] EU:n komissio [viitattu 28.2.2008].

Saatavissa: http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/handbook_fi.pdf

EU-komissio. 2002. Komission päätös ekologisista arviointiperusteista yhteisön ympäristömerkin myöntämiseksi tekstiilituotteille ja päätöksen 1999/178/EY muuttamisesta. [pdf-tiedosto] Euroopan yhteisöjen virallinen lehti [viitattu 20.2.2008]

Saatavissa: [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fi/oj/2002/l_133/l_13320020518fi00290041.pdf)

[lex.europa.eu/LexUriServ/site/fi/oj/2002/l_133/l_13320020518fi00290041.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fi/oj/2002/l_133/l_13320020518fi00290041.pdf)

Hansel 2008 [verkkajulkaisu]. Hansel lyhyesi.

Saatavissa: <http://www.hansel.fi/index.php?id=148&m=1&s=14>

HILMA 2008 [verkkajulkaisu]. Yleistä julkisista hankinnoista [viitattu 3.1.2008].

Saatavissa: <http://www.hankintailmoitukset.fi/fi/docs/yleista>.

ILO 2008 [verkkajulkaisu]. Saatavissa: <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

Moilala, O. 2007. Eettiset periaatteet julkisissa hankinnoissa. Tapaus reilu kauppa. [pdf-tiedosto] Repu Oy [viitattu 2.3.2008]

Saatavissa: http://www.repu.fi/files/Repun_selvitys.pdf

Nissinen, A. 2003. Tekstiilien tuotepaneeli. [pdf-tiedosto] Suomen ympäristökeskus [viitattu 14.3.2008]

Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=26231&lan=fi>

Pöyhönen, P. 2006. Ostoksilla verovaroin, Julkiset hankinnat kehityksistä ja niiden eettisyys. [pdf-tiedosto] Finnwatch [viitattu 3.3.2008]

Saatavissa: http://www.finnwatch.org/pdf/ostoksilla_verovaroin.pdf

Swan labelling of textiles, skins and leather. Version 3.2. [pdf-tiedosto] Nordic Ecolabelling [viitattu 20.2.2008]

Saatavissa: http://www.ymparistomerkki.fi/kriteeri_39

Technische Lieferbedingungen TL 8305-0011. 2004. [pdf-tiedosto] Bundesamt für Wehrtechnik und Beschaffung [viitattu 19.2.2008]

Saatavissa: <http://daten.bwb.org/AG-Bund/TL/Daten/83050011.pdf>

Technische Lieferbedingungen TL 8305-0044. 2005. [pdf-tiedosto] Bundesamt für Wehrtechnik und Beschaffung [viitattu 19.2.2008]

Saatavissa: http://daten.bwb.org/AG-Bund/TL/Daten/83050044_e6.pdf

- Torkkel, S. 2008 [verkkajulkaisu]. Hankintasanastoa [viitattu 10.3.2008]. Saatavissa:
http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;161;120419;120423;120803#Sidosityksikkö
- Tuuri, O. 2007 [verkkajulkaisu]. Mikä on yhteishankintayksikkö? [viitattu 20.6.2007]. Saatavissa:
http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;161;120419;120423;121571;121665;121669
- Työ- ja elinkeinoministeriö [verkkajulkaisu]. Mitä julkiset hankinnat ovat? [viitattu 29.12.2007]. Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=102>
- Työ- ja elinkeinoministeriö [verkkajulkaisu]. Ajankohtaista, tiedote [viitattu 17.12.2007]. Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=903>
- Työ- ja elinkeinoministeriö [verkkajulkaisu]. ILO [viitattu 1.4.2008]. Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=2358>
- Ukkola, M. 2007 [verkkajulkaisu]. Ympäristönäkökohdat [viitattu 21.6.2007]. Saatavissa:
http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;161;120419;120423;121773
- Ympäristömerkit 2008 [verkkajulkaisu] Ympäristöministeriö [viitattu 12.2.2008] saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=182582&lan=fi>
- Ympäristöjärjestelmät 2008 [verkkajulkaisu] Ympäristöministeriö [viitattu 12.2.2008]. Saatavissa:
<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=265702&lan=FI>
- Öko-tex 100. Limit Values and Fastness. [verkkajulkaisu] Oeko-tex association. [viitattu 21.2.2008]
Saatavissa: <http://www.oeko-tex.com/en/main.html>

LIITTEET

1. Internet osoitteita, joista löytyy tietoa ympäristöä säästävistä tuotteista
2. Haastattelun kysymykset, hankintapäällikkö J. Ranz.

Hymonet-tietokanta. Maksullinen tietokanta, esittelysivut kaikille avoimia. Suomenkielistä tietoa tuotteiden ympäristönäkökohdista, tarjouspyynnön ympäristökysymysliitteitä. Maksullisuudesta huolimatta 'kustannustehokas' ratkaisu. [Hymonet](#)

Porin kaupungin hankintaohjeistus. [Hankinnat ja ympäristö \(Porin kaupungin hankintatoimisto\)](#)

Pohjoismainen ympäristömerkki (Joutsen) ja EU:n ympäristömerkki (Kukka).

Myöntämisperusteet ja listat merkityistä tuotteista.

[SFS-ympäristömerkintä \(SFS\)](#)

Ajoneuvohallintakeskuksen ja Motivan autotietokanta. Henkilöautojen polttoaineenkulutukset ja päästöt. [Autotietokanta \(Motiva\)](#)

Kuluttajaviraston Ekokuluttajan sivut. Nämä on suunnattu pääasiassa yksityisille kansalaisille, mutta ne sisältävät myös julkiselle hankkijalle mielenkiintoista ympäristötietoa.

[Kuluttajaviraston ostajan oppaat](#)

KTM:n internet-sivut. Yleisohjeita julkisiin hankintoihin sekä mm. kynnysarvot löytyvät KTM:n internet-sivuilla. Lisäksi lait. Lisäksi sähköinen tiedonvaihtokanava, kynnysarvon alittavia hankintailmoituksia, ja asiakirjamalleja. [Julkiset hankinnat \(KTM\)](#)

YK. Linkkejä eri maiden ja järjestöjen tuottamaan opas-materiaaliin ja kriteeristöihin.

[Consumption and Production Patterns - Information Database \(YK\)](#)

ICLEI. Procura-ohjelma, oppaita, tapahtumia. [Sustainable Procurement \(ICLEI\)](#), opas: [Green Purchasing Good Practice Guide \(ICLEI\)](#)

Ruotsi. Käytössä on Hymonetia vastaava tietokanta, joka maksuton. [Ekologisk hållbar upphandling \(EKU\)](#)

Tanska. [Tanskan ympäristöhallinnon](#) sivuilla on suuri määrä tuotekohtaisia oppaita, jotka sisältävät myös ympäristökysymyslistan.

Norja. Hyvä yleisopas, muutamia tuotekohtaisia oppaita (mm. henkilöautoille ja kuljetuskalustolle), ja kemikaalitietopankki tuotteissa esiintyvistä kemikaaleista. [Veilederen GRIP innkjøp \(GRIP\)](#)

Pohjoismaiden ministerineuvosto. Internet-sivulle koottu kuvaukset julkisten hankintojen apuvälineistä: [Oversikt over verktøy for miljø effektive innkjøp i Norden \(Pohjoismaiden ministerineuvosto\)](#)

HAASTATTELUN KYSYMYKSET

Hankintapäällikkö Jouni Ranzin haastattelu 13.3.2008

1. Kuka vastaa Puolustusvoimien vaatteistohankinnoista?
2. Vaatteistohankintojen määrä vuosittain?
3. Kuinka ympäristönäkökohdat otetaan huomioon pv:n vaatteistohankinnoissa?
4. Kuka määrittelee tuotteen ympäristökriteerit?
5. Missä vaiheessa hankintaprosessia ympäristökriteerit otetaan huomioon?
6. Kuinka ympäristökriteerien noudattamista valvotaan?
7. Miten valmistajan tulee ilmoittaa tarjouksessaan ympäristövaatimukset?
8. Kuka tarkastaa, että ympäristövaatimukset on täytynyt tarjouksessa tai kuinka se varmistetaan, että tuote täyttää nämä vaatimukset?
9. Miten eettiset näkökohdat huomioidaan hankinnoissa?
10. Kuinka kauan eettiset arvot on otettu huomioon hankinnoissa?
11. Miten eettisten näkökohtien toteutumista valvotaan?